

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТА БІЗНЕСУ

***«Діяльність ЗВО
в умовах війни:
реалії, виклики та перспективи»***

Львів 2023

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ТА БІЗНЕСУ

***«Діяльність ЗВО в умовах
війни: реалії, виклики та
перспективи»***

матеріали круглого столу за участю радників академічних груп та викладачів факультету управління фінансами та бізнесу

3 травня 2023 р.

Діяльність ЗВО в умовах війни: реалії, виклики та перспективи :
матеріали круглого столу за участю порадників академічних груп та викладачів
факультету управління фінансами та бізнесу. – 3 травня 2023 р. – Львів: ФУФБ,
2023. – 110 с.

*Рекомендовано до випуску Вченою радою
факультету управління фінансами та бізнесу
Львівського національного університету імені Івана Франка
(протокол № 11 від 29 травня 2023 р.).*

Упорядник: *Ю. В. Шушкова*

Комп'ютерне верстання: *В. Ю. Ситник*

Праці друкуються в авторській редакції. Відповідальність за точність, достовірність та зміст поданих матеріалів несуть автори.

Матеріали круглого столу розраховані на широку читацьку аудиторію: наукових працівників, викладачів закладів вищої освіти, інтелектуальну еліту, а також усіх, хто цікавиться питанням оновлення університетської освіти.

Наша адреса:

Львівський національний університет імені Івана Франка,

Факультет управління фінансами та бізнесу,

Рада порадників

79038, м. Львів, вул. Коперника, 3, каб. 202.

<http://financial.lnu.edu.ua>

ЗМІСТ

Блащук-Дев'яткіна Н. З.

ВІДНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕРЕЖІ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ.....7

Бобко Л. О.

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПЕРІОД ВІЙНИ.....11

Борщук І. В.

ОСОБЛИВОСТІ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....15

Ватаманюк-Зелінська У. З., Попович Д. В.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗВО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ.....17

Герасименко О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗВО В УМОВАХ ВІЙНИ 22

Гончарук С. М., Приймак С. В.

ЗАВДАННЯ ТА ВИКЛИКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ.....24

Задорожна А. В.

НОВІ ВИКЛИКИ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДОСВІД УКРАЇНИ.....28

Зеленко В. А., Табачук А. Я.

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ...32

Капленко Г. В., Пак Н. Т., Пікулик О. І.

ВТРАТИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ 36

Клепанчук О. Ю.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....42

Комарницька Г. О.

АДАПТАЦІЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ВИКЛИКІВ ВІЙНИ: КРОКИ ТА ПРІОРИТЕТИ.....45

Круглякова В. В.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА НОВАЦІЇ.....50

<i>Лобода Н. О., Чабанюк О. М.</i> ВІЙНА ЯК ФАКТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	53
<i>Маліновська О. Я.</i> ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВНЗ УКРАЇНИ, ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	58
<i>Мицишин О. Я.</i> ІНФОРМАЦІЙНА ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	63
<i>Назаркевич І. Б.</i> ПЕРЦЕПТИВНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	72
<i>Петик Л. О., Західна О. Р.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	75
<i>Решота О. А.</i> ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНИХ АСПЕКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	80
<i>Сич О. А.</i> ВИКОРИСТАННЯ ЧАТУ GPT В РОБОТІ ВИКЛАДАЧА.....	83
<i>Смолінська С. Д., Ясіновська І. Ф.</i> ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ.....	86
<i>Стадник Ю. А.</i> ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....	88
<i>Шевчук І. Б.</i> ФОРМУВАННЯ НОВИХ ВИКЛИКІВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	91
<i>Шот А. П.</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	97

Шушкова Ю. В., Дубик В. Я.

ВПЛИВ ЗВО НА ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ.....100

Ярема Я. Р.

ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....106

*Блащук-Дев'яткіна Н. З., к.е.н., доц.
доцент кафедри фінансового менеджменту,
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ВІДНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ЕФЕКТИВНІСТЬ МЕРЕЖІ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Відновлення системи вищої освіти України в повоєнний період є одним із ключових завдань становлення її як успішної європейської держави й повноправного члена Європейського Союзу. Важливими принципами відновлення мають бути узгодженість завдань за різними напрямками (державне управління, державна безпека, економічний і соціальний розвиток, охорона здоров'я, культура тощо) та спрямованість на прискорення інтеграції до ЄС. Водночас плани відновлення у сфері вищої освіти повинні бути узгоджені зі стратегіями розвитку інших ланок освіти, ресурсними обмеженнями (час, кадри, фінанси, обладнання тощо), з прогнозами розвитку ринку праці й технологій в Україні та світі. Говорячи про інтеграцію до ЄС, варто враховувати не лише наявні міжнародні документи, національне законодавство і практики країн ЄС, а й плани та пропозиції щодо їх можливих змін у перспективі 2030 р. [1].

В межах описаних питань 3 лютого 2022 року, на черговому засіданні Кабінету Міністрів схвалено Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки.

Стратегія визначає напрями розвитку системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки країни, а також визначає її основні характеристики, що повинні бути сформовані до 2032 року [2].

Так, за прийнятою Стратегією, стратегічними цілями розвитку вищої освіти були вказані наступні [2]:

- ефективність управління в системі вищої освіти, що є соціально відповідальною;

- довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти;

- забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності, конкурентоспроможної вищої освіти, яка є доступною для різних верств населення;

- інтернаціоналізація вищої освіти України;

- привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри.

Узгодженість пропозицій із вимогами євроінтеграції, зокрема інтеграції до європейських освітнього й дослідницького просторів. Це означає не лише підписання, а й послідовну імплементацію документів, що визначають узгоджені в європейських країнах рамкові вимоги до освіти й науки. Зокрема щодо інституційної автономії закладів освіти й наукових установ, академічних свобод учасників освітнього процесу, рівнів освіти й кваліфікацій, забезпечення якості освіти тощо.

Втім, у нас досі залишається дискусійним питання щодо імплементації окремих ключових європейських документів, наприклад, ECVET – європейської системи накопичення й трансферу кредитів у професійній освіті, що забезпечує можливість визнання й накопичення результатів навчання (та відповідних кредитів), зокрема здобутих у різних закладах чи шляхом неформального та інформального навчання (в родині, за місцем роботи чи проживання) протягом життя.

Важливим напрямом євроінтеграції є міжнародна академічна мобільність здобувачів освіти, науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників. В умовах, коли значна частина закладів освіти й наукових установ зруйнована, істотно пошкоджена або опинилася на окупованій території чи поблизу зони бойових дій, цей напрям євроінтеграції набуває для нас особливого значення.

Втім, не менш актуальним є розвиток внутрішньої академічної мобільності, на яку до початку війни майже не звертали уваги.

І ще одне зауваження щодо цього: євроінтеграція передбачає не лише дотримання узгоджених правил, стандартів, норм тощо, а й активну участь у їх удосконаленні й розробленні нових рекомендаційних і нормативних документів європейських освітнього й дослідницького з урахуванням європейського досвіду академічної мобільності, постає спектр завдань, котрі повинні бути вирішені на державному рівні і стати основою вироблення стратегії розвитку академічної мобільності у вищій освіті як однієї з форм її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір [4].

Законодавчо-нормативне забезпечення академічної мобільності включає в себе відповідне оновлення державного законодавства щодо вищої освіти; візової підтримки академічної мобільності; захисту прав і безпеки іноземних студентів; розробку внутрішньоуніверситетського нормативно-правового забезпечення академічної мобільності з урахуванням специфіки освітніх закладів; створення механізмів реалізації різних форм академічної мобільності узгоджених із законодавчими положеннями ЄС та нормами міжнародного права .

Інфраструктурне і матеріально-технічне забезпечення академічної мобільності передбачає створення відповідних структурних підрозділів в штатному розписі ВНЗ, які повинні організовувати й шукати джерела фінансування міжнародного навчання, стажування й обмінів, надавати інформаційну та консультативну підтримку щодо програм і грантів з академічної мобільності, допомогу в оформленні необхідних документів, візовий супровід, медичне страхування тощо; розвиток інфраструктури ВНЗ, перш за все, гуртожитків, сучасно оснащеного аудиторного фонду тощо.

Кадрове забезпечення академічної мобільності. Великою проблемою є майже повна втрата ефективних структур і методики підготовки викладачів та кураторів для роботи з іноземцями, особливо на підготовчих факультетах. Існує гостра необхідність повернення таких напрямків підготовки фахівців, зокрема, в філологічні вузи.

Інформаційне забезпечення і супровід академічної мобільності передбачає створення й щотижневе оновлення багаторівневої інформаційної мережі, яка повинна акумулювати та розповсюджувати актуальну інформацію щодо академічної мобільності для всіх учасників навчального процесу через інтернет-сторінку на сайті ВНЗ, проведення інформаційних семінарів за певними грантовими й обмінними програмами; створення дієвих механізмів рекламування переваг навчання в Україні для іноземних студентів тощо.

Фінансове забезпечення академічної мобільності передбачає збільшення державної фінансової підтримки участі талановитої та соціально незахищеної студентської молоді в закордонних освітніх програмах; розвиток програм державного та приватного кредитування і субсидування академічної мобільності; пошук грантів; вирішення фінансових аспектів академічних обмінів в рамках партнерства ВНЗ різних країн.

Адаптаційні програми для учасників академічних обмінів передбачають створення відповідних інфраструктур (в першу чергу дієвого кураторства) для підтримки в адаптації іноземних студентів: правової обізнаності, медичного забезпечення, організації побуту й дозвілля, курсів з мовної та загальнокультурної адаптації тощо.

Список використаних джерел:

1. Бахрушин В. Є. Відновлення системи вищої освіти України в повоєнний період: ефективність мережі та євроінтеграційні аспекти / Освіта України в умовах воєнного стану: управління, цифровізація, євроінтеграційні аспекти : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної конференції (наукове електронне видання), 25 жовт. 2022 р. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2022. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/12/book-of-abstracts_ssi-iea_2022.pdf

2. Ефективна інноваційна конкурентоспроможна економіка та забезпечення високих стандартів якості життя – уряд схвалив стратегію розвитку вищої освіти в Україні до 2032 року URL:

<https://mon.gov.ua/ua/news/efektivna-innovacijna-konkurentospromozhna-ekonomika-ta-zabezpechennya-visokih-standartiv-yakosti-zhittya-uryad-shvaliv-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-do-2032-roku>

3. Ю. Русіна, А. Основні аспекти повоєнного відновлення сфери вищої освіти в Україні URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20197/1/PIONBUG_2022_P024-025.pdf

4. Здіорук С. І, Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір /С. І. Здіорук, І. В. Богачевська URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/akademichna-mobilnist-yak-faktor-integracii-ukraini-u-svitoviy>

Бобко Л.О, к. пед. н., доц.

доцент кафедри публічного адміністрування

та управління бізнесом

Львівський національний університет ім. І. Франка

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПЕРІОД ВІЙНИ

У вирі буремних подій сьогодення, спричинених війною, розв’язаною російським агресором, різко змінилась парадигма національно-патріотичного виховання вищих навчальних закладів – від словесно-абстрактного до активного та дієвого. Відтак, метою національно-патріотичного виховання студентської молоді державою визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських та конституційних обов’язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян па основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності.

Міністерство освіти і науки затвердило Заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року. Про це йдеться в наказі МОН від 06.06.2022 № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» [1]. У документі докладно визначені організаційно-правові засади та умови формування виховного процесу задля:

1) удосконалення нормативно-правової бази щодо національно-патріотичного виховання (зокрема, розроблення законопроекту «Про національно-патріотичне виховання»);

2) створення соціально-педагогічних умов для реалізації національно патріотичного виховання молоді;

3) зміни змісту й форми національно-патріотичного виховання;

4) організації інформаційно-просвітницької роботи у сфері національно-патріотичного виховання;

5) розвитку військово-патріотичного виховання серед студентської молоді тощо [1].

Українська мова – найважливіший засіб патріотичного виховання молоді. Вона завжди була і є потужною сферою впливу на національну свідомість, забезпечує становлення світогляду, інтегрує соціум, визначає обличчя нації. Саме через опанування мови формується національна та культурна ідентичність – усвідомлення людиною своєї належності до певної національної спільноти і культури шляхом визнання і засвоєння її цінностей, норм, ідей, пріоритетів, традицій, ототожнення себе з культурними зразками тощо. Тому надзвичайно важливо формувати в молоді розуміння визначальної ролі державної мови в самоідентифікації українців як нації (у знищенні якої ворог убачає демонтаж самої нації, позбавлення її права на існування) [2].

В умовах війни особливо загострилося питання про роль української мови в сучасному соціумі. Вона є індикатором національної свідомості українців, складником гуманістичного виховання студентської молоді.

Патріотизм несумісний із чужою мовою, тим більше мовою агресора-вбивці, мета якого – знищити Україну разом з українцями. Адже саме патріотизм і мова перетворюють населення на народ. «Мова – то серце народу: гине мова – гине народ», – казав Іван Огієнко. «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову», – наголошує Ліна Костенко. Слід визнати, що за нинішніх умов жорстокої війни на винищення українців як нації, основний маркер якої – мова, таке алогічне поняття як «російськомовний патріот» є абсурдом. Попри відмовку про надуманість проблеми, якою мовою говорити (какая ж різниця?), вона є ключовою. Адже основне гасло й аргумент путіна у цій кривавій війні – «Россия заканчивается там, где заканчивается русский язык». Напавши на Україну, він мав на меті знищити її й українців і таким чином увідповіднити цьому гаслові світовий порядок у власній фашистській версії. Ті ж, хто вважає себе українцями, десятиліттями ігноруючи державну мову, та ще й в умовах жорстокої війни, збільшують питому вагу й розширюють географію ненависті до України, додають путіністам аргументів у нібито несамодостатності й недержавності українського народу, впевненості в політиці його знищення й привласнення історії, а отже, й території. Традиційно в російськомовному (а фактично – суржикомовному) середовищі звикли маскуватися ідеологи України як сфери особливих інтересів росії, її асиміляції та перетворення на резервацію для українськомовних із поступовим їх зросійщенням і позбавленням національних ознак; представники п'ятої колони; російські шовіністи, які підривають і послаблюють нашу державу зсередини; послідовники аж надто живучої табачниковської теорії «плюрилінгвізму» (від лат. *pluralis* – множинний), якою намагалися підмінити пріснопам'ятний білінгвізм і яка реінкарнувалася в синонімічну версію – «багатомовного навчання» [3].

Отже, мовний патріотизм становить найважливішу ціннісну основу будь-якого демократичного суспільства і виступає суттєвим внутрішнім мотивом для саморозвитку і розкриття всіх потенціальних соціальних можливостей в духовній, економічній і соціальних сферах життя суспільства. Тому мета

вищого навчального закладу на сучасному етапі – виховати молодь гуманною, творчою, відповідальною, з активною життєвою позицією, яка могла б реалізувати себе. Без пробудження таких моральних феноменів, як патріотизм, обов’язок, совість, почуття власної гідності неможна розраховувати на покращення ситуації в країні.

Список використаних джерел:

1. «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06. 2015 № 641» URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-deyaki-pitannya-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-v-zakladah-osviti-ukrayini-ta-viznannya-takim-sho-vtrativ-chinnist-nakazu-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-vid-16062015-641>

2. Бондаренко Н. Модерна українська ідентичність як основа формування європейськості майбутньої еліти. Обдаровані діти – скарб нації! : матеріали III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Київ, 18–23 серп. 2022 р.). Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2022. С. 139–149. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731816>.

3. Бондаренко Н. В., Косянчук С. В. Національно-патріотичне виховання у контексті сучасних викликів: методичні рекомендації [для вчителів, методистів, авторів програм і підручників, науковців, викладачів, студентів закладів професійної й вищої освіти, управлінців, політиків]. Київ: Фенікс, 2022. 64 с.

ОСОБЛИВОСТІ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Визначальною характеристикою неформальної освіти в Україні є те, що вона є доповненням або альтернативою формальної освіти студентів. Неформальна освіта найчастіше веде до отримання кваліфікацій, які не визнаються стандартами формальної освіти та відповідними національними органами освіти.

Неформальна освіта — це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних або присудженням часткових освітніх кваліфікацій [1].

На сьогоднішній день в Україні існують такі види неформальної освіти:

- професійні курси та тренінги;
- громадська освіта — готує населення країни, особливо молодь, виконувати свою роль як громадян.
- онлайн освіта, що широко використовується в тому числі і серед студентів.
- професійні стажування.

В Україні на даний момент не існує визнаних стандартів неформальної освіти [2]. Серед найпопулярніших організацій неформальної освіти можна виокремити:

Українська Академія Лідерства – 10-місячна програма неформальної освіти для випускників шкіл (віком від 16 до 20 років), що будується на поєднанні елементів фізичного, емоційного та інтелектуального розвитку. Також під час програми відбуваються експедиції Україною, дослідження Ізраїлю та Європи.

Prometheus – український MOOC, що надає можливість безкоштовно створювати онлайн-курси, за умови якісного та відповідного до цінностей ресурсу контенту.

ВУМ online – платформа громадянської освіти, яка створює онлайн-курси для розвитку українського суспільства. Платформа створена на основі Відкритого Університету Майдану.

Інша Освіта – українська громадська організація, що працює за стандартами неформальної освіти Німеччини «Theodor Heuss Kolleg», та проводить професійні курси для освітян з дотримання стандартів якості неформальної освіти.

Однією з провідних громадських організацій на сьогоднішній день є БУР (будуємо Україну разом) – громадська організація, яка створює для молоді можливості творити зміни в країні через волонтерство. БУР – це всеукраїнська платформа, що займається відновленням зруйнованих від обстрілів будинків жителів України, а також допомагає відбудовувати та реорганізовувати занедбані заклади культури, дитячі майданчики у різних регіонах України [3]. Найпопулярнішими заходами цієї організації, в яких беруть участь в тому числі і студенти є БУР-табір та БУРЧИК.

БУР табір - будівничий табір в невеликих містах чи селах України тривалістю 7-9 днів, що створюється для відбудови важливих зруйнованих об'єктів.

БУРЧИК – це волонтерська акція ініційована БУР волонтерами, що надає можливість робити кращим своє місто чи регіон, розвивати свої лідерські якості, тривалістю, як правило, 1-2 дні.

Участь студентів у будь-яких з цих організацій, а отже і здобуття паралельно з основною неформальної освіти є важливим і актуальним, особливо в теперішній час, протистояння російській агресії, для сприяння належного виконання студентством свого національного обов'язку та активної громадської позиції.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII
2. Заярна В.С. Проблема неформальної освіти дітей і молоді в ЄС у контексті дослідницьких тенденцій української педагогічної науки // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, 2015 III(34).
3. <https://www.bur.org.ua/hto-my/>

Ватаманюк-Зелінська У.З., д.е.н., проф.

професор кафедри фінансового менеджменту

Попович Д.В., к.е.н., доц.

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівський національний університет ім. І. Франка

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗВО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне військове вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року різко змінило перебіг усіх управлінських процесів в Україні, в тому числі і в сфері вищої освіти. Політика держави в цій сфері була спрямована передусім на мінімізацію шкідливих наслідків від військового вторгнення. 24 лютого на офіційному сайті уряду України з'явилося роз'яснення МОН щодо роботи закладів освіти у межах правового режиму воєнного стану. 25 лютого всім закладам освіти було рекомендовано припинити освітній процес та оголосити канікули на два тижні. 15 березня Верховна Рада України розширила гарантії для здобувачів та працівників закладів освіти, наукових установ в умовах воєнного стану. На законодавчому рівні були закріплені гарантії на організацію освітнього процесу в найбільш безпечній для його учасників формі, на збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, а також на забезпечення місцем проживання та харчуванням, якщо в цьому буде потреба. Крім того, Верховна

Рада уповноважила МОН в умовах воєнного стану здійснювати нормативно-правове забезпечення функціонування системи освіти і науки та видавати накази з питань, які не врегульовано законом. Це сприяло розширенню можливості оперативного реагування на виклики в системі освіти і спростило механізм прийняття необхідних управлінських рішень.

Також наприкінці березня Уряд денонсував угоди у сфері освіти і науки з російською федерацією. Зокрема, припинили діяти угоди про співробітництво в цих сферах, взаємне визнання документів про освіту, присуджені наукові ступені та вчені звання. Важливі рішення стосувалися окремих питань функціонування системи вищої освіти. Так, було прийнято низку рішень і документів для регулювання відносин у сфері забезпечення трудових прав учасників освітнього процесу. 7 березня 2022 року МОН надало роз'яснення щодо отримання відпусток, зокрема тими особами, які перебувають за кордоном, щодо можливості запровадження дистанційного режиму роботи, щодо оформлення та оплати простою та оплати праці під час призупинення навчання [1].

Інститутом освітньої аналітики [2] в умовах повномасштабної війни та воєнного стану суттєвими викликами в сфері освіти визнано такі:

1. Загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, обмеження доступу до базових потреб людини. За висновком експертів ЮНІСЕФ російський напад на Україну створив безпосередню та зростаючу загрозу життю й добробуту 7,5 млн українських дітей.

2. Масштабні руйнування освітньої інфраструктури: пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази, навчально-виробничих баз практики. За даними інтерактивної карти Міністерства освіти і науки України, з 24 лютого 2022 року і до сьогоднішнього дня по всій території країни повністю зруйновано 45 закладів вищої освіти, а саме: в Миколаївській області – 25 закладів, Чернігівській області – 12, в Запорізькій області – 4, в Донецькій області – 2, в Сумській та Харківській по 1. Внаслідок бомбардувань та обстрілів зазнали пошкоджень 61 заклад вищої освіти, а саме: у Харківській

області – 23, у Дніпропетровській області – 6, у Донецькій області – 6, у Миколаївській області – 5, у Чернігівській області – 4, у Запоріжській області – 3, в Житомирській області – 2, у Вінницькій області – 2, у Луганській області – 2, у Сумській області – 1, у Херсонській області – 1. Разом з тим, 33 заклади вищої освіти було переміщено до безпечних областей України, де відновили свою діяльність на базі іншого закладу [3].

3. Вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу. З початку війни з України виїхало понад 60 тисяч іноземних студентів.

4. Зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту [2]. Відбулося поступове скорочення фінансування закладів вищої освіти в умовах війни. Освіта й наука в Україні завжди фінансувалися за залишковим принципом. Законом України «Про освіту» передбачається фінансування галузі у розмірі не менше 7 % ВВП. Після повномасштабного російського вторгнення на територію України на початку 2022 р. частину видатків на освіту було перерозподілено на задоволення потреб армії до резервного фонду державного бюджету. Унаслідок цього державні видатки на освіту зменшилися, відбувся загальний секвестр бюджету МОН у 2022 р. у розмірі 14,84 % від запланованих видатків, при цьому скорочення за програмами КВК 220 сягнуло 18,7 %, а КВК 221 – 13,45 % [4].

5. Загострення проблеми забезпечення доступу до освіти українським студентам, порушення безперервності освітнього процесу. Внаслідок повномасштабної війни право кожного громадянина на освіту, що гарантовано 53 статтею Конституції України опинилося під загрозою. Повна або часткова руйнація закладів вищої освіти призвела до призупинення навчального процесу. Хоча більшість закладів вищої освіти поступово відновили навчальний процес та успішно провели вступну кампанію.

6. Втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових

дій. Насильницька переорієнтація українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання [3].

7. Акцент на забезпеченні безпеки усіх учасників освітнього процесу, одним з основних елементів якої стало встановлення постійного взаємозв'язку між студентами і викладачами в умовах війни.

8. Підвищення якості вищої освіти в умовах війни, розуміючи що в сучасних умовах саме вища освіта є тією зброєю, що допоможе в післявоєнному відновленні країни [3]. В цьому контексті важливим завданням закладу вищої освіти є забезпечення максимально сприятливих умов навчання здобувачів, а саме: надання індивідуального графіка навчання, дистанційного доступу до навчальних занять тощо.

9. Підтримка академічної мобільності здобувачів. Виїхавши на навчання закордон більшість здобувачів стикається з трьома основними проблемами: мовний бар'єр; академічна різниця; дефіцит підготовлених до роботи з біженцями викладачів. Для мінімізації вищезазначених проблем в Україні заснована програма «Ukrainian Global University» (UGU) для координаційної допомоги щодо вступу вітчизняних здобувачів у закордонні заклади вищої освіти. Ця програма «допомагає українцям вступити до іноземних навчальних закладів за умови, що випускники повернуться до України після навчання». Серед ЗВО, які беруть участь у цій програмі: Стенфордський університет; університет Піттсбургу; університет Торонто; університет Парижа (Пантеон-Сорбонна); заклади Німеччини, Італії, США, Канади й інших країн [5].

10. Подальший розвиток цифрових компетенцій, освоєння новітніх комунікаційних технологій для здобувачів та педагогічних працівників, що дасть змогу в разі потреби організувати освітній процес онлайн.

11. Підвищення професійних компетенцій викладача, серед яких на перший план виходить не тільки бездоганне володіння знаннями з навчальних дисципліни, високий рівень професіоналізму, але й психологічна стійкість в умовах воєнного стану, мобільність, гнучкість, удосконалення володіння

сучасними інформаційними технологіями та інноваційними методами викладання [3].

Список використаних джерел:

1. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>. (дата звернення 25.04.2023).
2. Українська освіта в умовах війни : монографія / за наук. ред. С.О. Терепищого. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с.
3. Шацька З. Адаптація закладів вищої освіти України до умов воєнного стану. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/20211/1/PIONBUG_2022_P053-054.pdf. (дата звернення 25.04.2023).
4. Шевчук І. Б., Шевчук А. В. Освітня аналітика крізь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1420>. (дата звернення 25.04.2023).
5. Вища освіта в Україні під час воєнного стану. URL: <https://it-kharkiv.com/vyshha-osvita-vukrayini-pid-chas-voyennogo-stanu/>. (дата звернення 25.04.2023).

Герасименко О.В., к.е.н., доц.

доцент кафедри публічного адміністрування

та управління бізнесом

Львівський національний університет ім. І. Франка

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗВО В УМОВАХ ВІЙНИ

Дистанційне навчання надає можливості ефективно організувати освітній процес в умовах війни. Водночас частина студентів та викладачів перебувають у небезпечних зонах – на територіях ведення бойових дій або тимчасово окупованих територіях – і можуть не мати можливості долучитися до нього. Студенти або викладачі, які перебувають у відносній безпеці, можуть не мати доступу до інтернет-покриття або не мати технічних засобів. Кожного дня у більшості областей України оголошується повітряна тривога (у багатьох із них – по кілька разів на день), під час якої потрібно пройти в укриття. Це може прямо впливати на організацію освітнього процесу та переривати його.

Українські університети, які розташовані у безпечніших регіонах (Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській, Волинській, Рівненській, Хмельницькій, Дніпропетровській областях), оголошують про прийняття на навчання студентів ВПО. Наразі таке навчання доступне лише в рамках можливостей академічної мобільності, тобто студенти мають змогу долучатися до прослуховування предметів за їхніми спеціальностями, а після закінчення навчання отримають документ, який засвідчуватиме проходження курсів. Однак повноцінно перевестися зі свого університету, якщо у ньому не відбувається навчання, до іншого студенти фактично не можуть. Існує потреба у довготривалішій стратегії інтеграції та процедурі переведення студентів, чії університети не зможуть відновити навчання найближчим часом [1].

У деяких університетах також запрошують долучатися до освітнього процесу викладачів, які евакуювалися із зон бойових дій.

У зонах активних бойових дій постраждали будівлі закладів вищої освіти. За даними МОН, було пошкоджено щонайменше 14 університетських будівель та одну знищено [2]. Деякі університети постраждали більше за інші. Зокрема, від обстрілів пошкоджені майже всі будівлі Харківського національного університету імені Каразіна.

Україна вже мала досвід евакуації університетів. Так, після 2014 року частину університетів Донецької, Луганської областей та Криму було переміщено у безпечніші міста в межах цих регіонів або в інші регіони [3]. Наприклад, Донецький національний університет почав працювати у Вінниці. Цей процес відбувається знову. Зокрема, з Харкова до Закарпаття переїхав Державний біотехнологічний університет. Йому було передано частину майна освітніх закладів Ужгорода та Мукачева. Також було евакуйовано Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля із Сєверодонецька до Кам'янець-Подільського та Луганський медичний університет із Рубіжного до Рівного (обидва раніше були евакуйовані з Луганська). З часом кількість університетів, які потребуватимуть евакуації та переміщення, може збільшуватися, тому зараз є потреба з'ясувати, скільки закладів вищої освіти планують переїхати до інших областей, а також розробити порядок та умови їхнього переміщення [1].

Допоки війна на території України не завершилась, рано вести мову про кількість постраждалих студентів і викладачів, які перебували на території активних бойових дій. Єдиним правильним шляхом для кожного вітчизняного ЗВО на даний час є надання якісних освітніх послуг (наскільки це можливо в поточних умовах), при цьому перебуваючи у стані постійної готовності до змін.

Список використаних джерел:

1. Освіта і війна в Україні. Аналітичний центр Cedoss. URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022> (дата звернення: 21.04.2023).

2. Міністерство освіти і науки України запускає інтерактивну мапу зруйнованих і пошкоджених закладів освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-zapuskaye-interaktivnu-mapu-zrujnovanih-i-poshkodzhenih-zakladiv-osviti> (дата звернення: 20.04.2023).

3. Деякі питання державних вищих навчальних закладів, переміщених з району проведення антитерористичної операції : Постанова КМУ від 13 жовтня 2015 р. № 935. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/248633920> (дата звернення: 22.04.2023).

Гончарук С.М., к.е.н., доц.

доцент кафедри обліку, аналізу і контролю

Приймак С.В., к.е.н., доц.

доцент кафедри обліку, аналізу і контролю

Львівський національний університет ім. І. Франка

ЗАВДАННЯ ТА ВИКЛИКИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС БОЙОВИХ ДІЙ

Україна вже дев'ять років переживає війну на сході країни. Це безумовно негативно вплинуло на всі сфери життя громадян, включаючи освіту. Проте, навіть в умовах війни, вища освіта має залишатися пріоритетом для України.

Введення в Україні воєнного стану є новим викликом для сфери освіти. Одним із завдань вищої освіти в умовах воєнного стану є підтримання рівня якості викладання та зацікавленості студентів у навчанні. Досягненню зазначеної мети сприятиме впровадження у навчальний процес нових підходів до викладання. Подолання першого виклику пандемії Covid-19 забезпечило опанування викладачами сучасних інформаційно-комунікаційних онлайн-технологій. Але, в умовах воєнного стану вкрай важливим є забезпечення можливості опанування здобувачами вищої освіти навчального матеріалу.

У 2022-2023 роках багато студентів зі зони проведення бойових дій зіткнулися з труднощами при здобутті вищої освіти. Проте, здобуття вищої освіти є необхідним для розвитку громадянського суспільства та зміцнення державності України.

Українські виші повинні забезпечити доступність вищої освіти для студентів зі зони проведення бойових дій та зберігати високі стандарти навчання. Для цього важливо розробити спеціальні програми та методи навчання, які б враховували особливості студентів зі зони АТО. Також, потрібно створити спеціальні умови для студентів, які потрапили в зону бойових дій, зокрема забезпечити їх безпеку та підтримку.

Для підтримки студентів, які постраждали внаслідок війни, українські виші повинні дбати про соціальну підтримку. Наприклад, це може бути надання стипендій, відстрочок від військової служби чи відновлення студентам академічних років.

Окрім того, забезпечення безпеки студентів та викладачів є пріоритетною задачею вищих навчальних закладів в умовах війни. Для цього необхідно здійснювати посилені заходи з охорони здоров'я та безпеки

Розпорядженням КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р схвалено Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки та Операційний план її реалізації у 2022-2024 роках. Цей стратегічний документ визначає пріоритети системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки країни, а також головні характеристики, що будуть сформовані до 2032 року. Цілі та завдання Стратегії є детальною дорожньою картою для відбудови та продовження реформування системи вищої освіти в післявоєнний період. Виконання завдань, визначених Стратегією, дозволить зменшити деструктивні наслідки, спричинені повномасштабним вторгненням російської федерації на територію незалежної України.

Документ передбачає реалізацію 5-ти стратегічних цілей:

- ефективність управління в системі вищої освіти.

- довіра громадян, держави та бізнесу до освітньої, наукової, інноваційної діяльності закладів вищої освіти.
- забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності,
- інтернаціоналізація вищої освіти України.
- привабливість закладів вищої освіти для навчання та академічної кар'єри [1].

Результатом реалізації Стратегії є створення сучасної ефективної системи вищої освіти, яка задовольняє потреби громадян, економіки та суспільства, має гідну репутацію та є конкурентоспроможною на внутрішньому та світовому ринку освітніх послуг.

З урахуванням теперішньої ситуації, завдання та заходи з реалізації будуть вимагати коригування, але стратегічні цілі та ключові завдання залишаються незмінними.

З метою забезпечення права осіб на рівний доступ до вищої освіти та у зв'язку зі здійсненням в особливому порядку прийому на навчання для здобуття ступенів молодшого бакалавра, бакалавра запроваджено мультипредметний тест.

Розширено коло осіб, які можуть проходити вступні випробування у формі індивідуальної усної співбесіди замість національного мультипредметного тесту та в разі отримання кількості балів за кожний з предметів не менше ніж встановлений закладом вищої освіти мінімальний рівень допускаються до участі в конкурсному відборі під час вступу для здобуття вищої освіти на основі повної загальної середньої освіти:

- місцем проживання яких є тимчасово окупована територія, територія населених пунктів на лінії зіткнення та адміністративної межі або які переселилися з неї після 01 січня 2022 року;

- місцем проживання яких зареєстровано (задекларовано) на особливо небезпечній території.

Такі особи беруть участь у конкурсному відборі за результатами індивідуальної усної співбесіди або національного мультипредметного тесту.

Якщо громадяни України з-поміж таких осіб допущені до конкурсного відбору на відкриту або фіксовану конкурсну пропозицію, вони беруть участь у конкурсному відборі в межах квоти-2 на місяць державного або регіонального замовлення [1].

Необхідно розвивати військову освіту, здійснювати підготовку фахівців із захисту критичної інфраструктури. Згідно до розробленої Міністерством оборони України та погодженої МОН Концепції трансформації системи військової освіти, передбачається професіоналізація Збройних сил України та інших складових сил оборони, інтеграція органів управління військовою освітою, мережі військових навчальних закладів, чинних стандартів освіти, професійних стандартів, законодавчої та нормативно-правової бази в єдиний комплекс складових системи військової освіти для забезпечення сил оборони військовими фахівцями.

Таким чином, можна зробити наступні узагальнення:

1. Неприятлива ситуація в країні в зв'язку з війною не повинна перешкоджати здобуттю вищої освіти української молоді.
2. В умовах війни здобуття вищої освіти стає необхідністю для розвитку громадянського суспільства та зміцнення державності України.
3. Українські виші повинні забезпечити доступність вищої освіти для студентів зі зони проведення бойових дій та зберігати високі стандарти навчання.
4. Українські виші повинні дбати про соціальну підтримку студентів, які постраждали внаслідок війни, та надавати їм можливість здобувати вищу освіту.
5. Забезпечення безпеки студентів та викладачів є пріоритетною задачею вищих навчальних закладів в умовах війни.
6. Українські виші повинні сприяти залученню до навчання військовослужбовців, які мають бажання отримати вищу освіту.

7. Українські виші повинні активно співпрацювати з органами влади та громадськими організаціями для реалізації заходів з підтримки студентів та викладачів, які постраждали внаслідок війни.

Список використаних джерел:

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286.

Задорожна А.В., к. ф.-м. н., доц.

доцент кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики

Львівський національний університет ім. І. Франка

НОВІ ВИКЛИКИ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДОСВІД УКРАЇНИ

ЗВО (заклади вищої освіти) посідають важливу позицію в підготовці висококваліфікованих фахівців для ринку праці, формуванні в майбутніх випускників уміння не тільки засвоювати та використовувати одержані під час навчання в ЗВО знання та навички, але й уміння ставити цілі та самостійно навчатись. До основних завдань ЗВО належать:

- проведення освітньої діяльності на високому фаховому рівні;
- наукові дослідження науково-педагогічних працівників та залучення до цих досліджень студентів шляхом керування їх науковою діяльністю;
- усебічне розкриття наукових та пізнавальних здібностей студентів;
- організування та керування різного виду практиками;
- національно-патріотичне, громадсько-правове, моральне та естетичне виховання студентів;

- організування та підтримування міжнародної співпраці як у напрямку наукової, так і освітньої діяльності, міжнародна мобільність студентів;
- надання можливості реалізації студентів у творчих та спортивних колективах, наукових товариствах;
- формування високого фахового та морального рівня випускників.

Перераховані вище завдання потребують від усіх ланок ЗВО постійної роботи над завданнями, вдосконалення та творчості. Проте з початку повномасштабної агресії з боку РФ, Україна зазнала цілу низку трагічних подій та жорстких викликів, які супроводжувались знищенням багатьох навчальних закладів та переміщенням сотень тисяч людей, а також спричинили багато проблем щодо особливостей подальшої освітянської діяльності.

Якщо на самих початках широкомасштабної агресії РФ проти України освітній процес був призупинений, то в подальшому він був відновлений та почали розроблятися ціла низка заходів та порад щодо особливостей освіти в умовах агресії. Прямі ефіри, вказівки МОН України, поради тощо стосувалися як рекомендацій щодо продовження надання якісних освітніх послуг, так і спроб забезпечення безпеки студентам під час навчання [1]. Досить швидко стало зрозумілим, що підготовка бомбосховищ та переміщення туди студентів під час тривоги – необхідна потреба, яку повинна задовольняти країна, що зазнає військової агресії. Також порушено питання можливої мобілізації студентів та освітян – хто і за яких умов може бути покликаний захищати країну [2].

Разом із тим виникли питання і пов'язані з навчанням, як-от:

- можливість продовжувати навчання студентів, що виїхали за кордон;
- організація роботи викладачів, що перебувають поза межами країни;
- організаційні заходи під час повітряної тривоги;

- питання самого навчального процесу, забезпечення студентів навчальними матеріалами в умовах військової агресії;
- оцінювання поточних знань та екзаменування студентів;
- навчання в зоні бойових дій (запропонований варіант – дистанційна форма навчання);
- можливість одержання психологічної допомоги від навчальних закладів;
- збереження матеріальної бази ЗВО;
- залучення студентів та науково-педагогічних працівників до волонтерської діяльності;
- переміщення деяких навчальних закладів з-під обстрілів у більш безпечні регіони;
- організування оплати праці та режиму роботи викладачів та ін.

Дуже важким виявилось питання організації навчання на окупованих територіях, де панували терор та вбивства. Держава намагалася продовжувати навчання принаймні в загальноосвітніх школах та виплачувати заробітну плату працівникам. Були розроблені Постанови щодо прийому на навчання абітурієнтів з окупованих територій та зони бойових дій [3], прийняті рішення про безоплатне навчання студентів-контрактників [4]. На жаль, залишається проблема викладання на окупованих територіях на державній мові, продовжується знищення окупаційними адміністраціями окупованих територій безцінних фондів літератури на державній та інших мовах, окрім російської.

Не менш проблемним залишається питання проведення наукових досліджень освітян, адже вони потребують доступу та значних обсягів актуальної інформації обробки, активної співпраці викладача та студента, можливість представлення (на конференціях, симпозіумах, публікації в журналах) результатів роботи, що в умовах окупації частини території країни, багатогодинних регулярних відключень електроенергії, обстрілів, хакерських атак на сайти України, руйнування навчальних закладів та житлового фонду

становить проблему й надалі. Разом із тим слід зауважити, що європейські освітні та наукові спільноти почали більш активно пропонувати українській стороні гранти, участь у міжнародних наукових конференціях та проєктах. Україна увійшла до Асоціації COST, а отже, українські науковці одержали можливість приєднатись до дослідницьких мереж COST Actions.

Безперечно, виклики, яких зазнала наша країна, примусили змінити багато в житті держави, у тому числі в сфері освіти. Збереження освітнього потенціалу України як основи її майбутнього розвитку стає, після військових питань, одним із наріжних каменів державної політики країни. Хочеться сподіватися на щасливе майбутнє України, на її всебічний розвиток у мирних умовах та покращання освітнього, виховного та наукового процесів.

Список використаних джерел:

1. Освіта під час воєнного стану – 30 запитань та відповідей.
URL: <https://eo.gov.ua/osvita-pid-chas-vojennoho-stanu-30-zapytan-ta-vidpovidey/2022/04/18/>
2. Чи можуть мобілізувати студентів, аспірантів та викладачів?
Роз'яснення. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/07/13/249543/>
3. Абітурієнти з окупованих територій вступатимуть до ЗВО дистанційно та без НМТ – Мінреінтеграції. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230128-abituriyenty-z-okupovanyh-terytorij-vstupatymut-do-zvo-dystanczijno-ta-bez-nmt-minreintegracziyi/>
4. Студентів-контрактників з окупованих територій звільнять від оплати за навчання – Шкарлет. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/07/16/249577/>

Зеленко В.А., к.е.н., доц.

доцент кафедри економіки та публічного управління

Табачук А.Я., к.е.н.

доцент кафедри економіки та публічного управління

Львівський національний університет ім. І. Франка

ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

24 лютого 2022 року... Війна... Ця дата стала для кожного українця переломним моментом, моментом «до» і «після». Війна, в тій чи іншій мірі, зачепила кожного і кожну. Вона внесла корективи у різні аспекти життя наших громадян. Не минули дані корективи і освітній процес.

Поділяємо думку, що в умовах війни порушується базове право людини на освіту, яка перетворюється на об'єкт військової агресії – мішенями стають як учасники освітнього процесу (учні, вчителі, студенти, викладачі, управлінці, науковці), так і освітня інфраструктура (будівлі закладів освіти усіх рівнів) [1].

У баченні ЮНЕСКО мотиви нападу на освіту можуть охоплювати [1]:

- напади на школи та вчителів як засоби нав'язування чужої культури, філософії, релігії чи етнічної ідентичності;
- напади на школи, вчителів та учнів, щоб не допустити навчання дівчат;
- напади на школи, вчителів, університети та науковців з метою призупинення всіх або окремих форм освіти;
- напади на екзаменаційні установи/приміщення та конвої з екзаменаційними документами, щоб порушити функціонування системи освіти;
- напади на школи та університети як символи влади, які протистоять повстанцям;
- напади на школи, університети, управління освіти, учнів, студентів, вчителів, працівників освіти та представників освітніх органів влади з метою підірвати довіру до державного контролю над територією;

– напади на школи, вчителів та учнів як помста за вбивства мирного населення;

– викрадення дітей та дорослих повстанцями, збройними силами чи силами безпеки для використання як комбатантів або для примусової праці, сексуальних послуг чи з метою викупу;

– сексуальне насильство з боку збройних груп, солдатів або сил безпеки як тактика війни або через неповагу до гендерних прав;

– напади на учнів, студентів, викладачів, представників профспілкових організацій та науковців за причетність до профспілкової діяльності;

– напади на студентів і науковців, щоб придушити політичну опозицію або запобігти озвученню альтернативних поглядів;

– напади на студентів і науковців, щоб замовчувати кампанії з прав людини або дослідження, пов'язані з правами людини;

– напади на науковців за дослідження чутливих тем, таких як вплив війни або маргіналізація певних груп населення;

– окупація шкіл для операцій безпеки проти повстанців і збройних наркогруп та напади на них з боку повстанців з тієї ж причини;

– знищення шкіл силами вторгнення як тактика поразки ворога;

– знищення шкіл як помста або засіб стримання, мінометний чи ракетний обстріл або обстріл зсередини школи або поблизу.

Серед негативних впливів ЮНЕСКО виокремлює [1]:

– численні загибелі працівників освіти, учнів, студентів та управлінців через вибухи та стрілянину в місцях скупчення великої кількості людей, таких як входи до університетів та шкіл, ігрові майданчики та офіси, або на масштабних заходах, таких як протести чи на транспортних засобах, що перевозять персонал на роботу та з роботи;

– цілеспрямовані вбивства окремих працівників освіти, учнів, студентів та профспілкових працівників з вогнепальної зброї, як правило, у класі чи по дорозі на роботу та з роботи;

- знищення навчальних корпусів/інфраструктури шляхом вибухів, підпалів, пограбувань;

- незаконне затримання, «зникнення», катування вчителів, науковців та профспілкових діячів;

- викрадення учнів, студентів, викладачів і посадових осіб збройними силами з метою поширення терору, примусового вербування дітей-солдатів, а також викрадення та/або гвалтування школярів та вчителів збройними силами

Вітчизняна освітня система не була готова до таких подій, тому на початку збройної агресії було ухвалено рішення щодо припинення освітнього процесу в усіх закладах освіти та оголошення канікул на два тижні. Пізніше Міністерство освіти і науки України надало рекомендації, враховуючи які заклади освіти самі мали визначитися з відновленням процесу навчання в дистанційні формі, щоб уберегти здобувачів освіти та персонал від ризиків, які пов'язані з війною [2].

Тонкощі організації освітнього процесу в умовах війни на даний момент регламентуються положеннями Наказу МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022. Зокрема, керівники ЗВО повинні [3]:

- вживати заходів щодо охорони учасників освітнього процесу, персоналу та майна ЗВО;

- у разі необхідності сприяти евакуації учасників освітнього процесу та персоналу у безпечне місце;

- готувати інформацію про ЗВО, які знаходяться не в зоні ведення бойових дій або в безпосередній близькості, можливості та вже виконані роботи, зокрема про:

- 1) приймання та забезпечення евакуації здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, персоналу та інших працівників та членів сімей ЗВО, які потребують евакуації;

- 2) існуючі можливості ЗВО (переважно електронні: навчальна платформа, система LMS, апаратний комплекс, серверна потужність тощо), які полегшують

процес навчання як самостійних, так і евакуйованих учасників освітнього процесу у змішаному (існуванні) чи дистанційному режимі навчання;

3) проведення електронної реєстрації заявок учасників освітнього процесу та персоналу ЗВО, які можуть бути евакуйовані;

4) розміщення керівництва інших ЗВО, які цього потребують, та забезпечувати спільне управління освітнім процесом;

5) аналізування того, які навчальні програми, спеціалізації та галузі знань можна поєднати в різних навчальних курсах ЗВО;

б) забезпечення роботи адміністрацій евакуйованих ЗВО щодо організації навчальних курсів у такому форматі;

– забезпечувати спеціальні умови навчання (визначення індивідуальних планів навчання, відпустки тощо);

– планувати процес конфігурації ЗВО для врахування поточних змін

Де-факто, основним завданням для керівництва ЗВО є гарантування безпеки та захисту здобувачів, викладачів, персоналу в умовах надзвичайних ситуацій і військових дій та налагодження ефективного безперервного освітнього процесу.

Проте, погоджуємось, що для продовження навчального процесу в умовах війни немає єдиної правильної рекомендації, потрібно використовувати комплекс дій та шляхів, які керівництво може розглядати відповідно до кожної конкретної ситуації та переглядати форми проведення навчальних занять майже чи не щодня. Для ефективної роботи ЗВО потрібно ретельно розробляти навчальні плани та графіки навчання, взявши до уваги всі аспекти піклування про життя та здоров'я людей [2].

Список використаних джерел:

1. Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Максименко, О., Нікольська, Н., Шпарик, О. (2022). Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій. Український Педагогічний журнал, (2), 5–18. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18>.

2. Горіховський М., Оганесян В. (2022). Використання різних видів навчання студентів фахової передвищої освіти в умовах війни, теорія та практика. Український Педагогічний журнал, (3), 77–89. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-77-89>.

3. Дюжикова Т., Бальоха А., Чепелюк А. Особливості організації освітнього процесу у ЗВО в умовах війни. № 11(16) (2022): Перспективи та інновації науки. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-11\(16\)-58-66](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-11(16)-58-66).

Капленко Г. В., д.е.н., доц.

завідувач кафедри економіки та публічного управління

Пак Н. Т., к.е.н., доц.

доцент кафедри економіки та публічного управління

Пікулик О. І., к.е.н., доц.

доцент кафедри економіки та публічного управління

Львівський національний університет ім. І. Франка

ВТРАТИ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ

Повномасштабне вторгнення російських військ 24 лютого 2022 року в Україну завдало ще більшого удару українській системі вищої освіти порівняно з роками дії карантинних обмежень. Руйнування інфраструктури ЗВО, проблема людського капіталу, а також відновлення освітнього процесу в умовах воєнного стану стали справжніми викликами.

Згадана вище часткова адаптація українських ЗВО до освітнього процесу в умовах карантинних обмежень надала корисного досвіду для відновлення навчання. Саме навички, набуті під час пандемії, навіть за умови руйнування інфраструктури закладів, допомогли продовжити їхню діяльність в умовах війни.

За оцінками експертів, сума збитків, завданих російськими військами інфраструктурі нашої країни, становить майже 136 млрд доларів США, з яких

8,2 млрд, або 6%, - це збитки, завдані українській освітній інфраструктурі. Станом на 300-ий день повномасштабної війни в Україні загалом зруйновано 361 заклад освіти і ще 2 556 пошкоджено.

У перші дні повномасштабної війни освітній процес в університетах було призупинено. Багато викладачів і студентів були змушені виїжджати як до більш безпечних регіонів України, так і за її межі, а дехто продовжує перебувати на тимчасово окупованих територіях. Через обстріли зазнали руйнувань будівлі багатьох закладів освіти. Україна знову, як і у 2014 році, стикнулася з питанням переміщення університетів на підконтрольну територію. Усе це змусило адаптувати освітній процес до нових умов.

За даними ресурсу «Освіта під загрозою» можна зробити висновок, що найбільше зруйновано закладів вищої та фахової перед вищої освіти у Запорізькій та Донецькій областях, а пошкоджено — у Харківській області

Освітній процес в закладах освіти розпочався в різних форматах з урахуванням безпекової ситуації в конкретному регіоні. В той самий час в різних медіа-ресурсах поширюється інформація про заклади освіти та їхню роботу з висвітленням даних щодо особливостей організації навчального процесу, кількості дітей, світлин учнів, укриттів тощо, що може бути ризикованим для життя та безпеки учасників освітнього процесу та людей поруч.

- Службі освітнього омбудсмена надають пропозиції щодо того, як правильно розповідати про освітній процес. Зокрема, здійснювати письмовий облік відвідувачів із пред'явленням документів, які посвідчують особу.

- забезпечувати допуск до укриття в закладі освіти лише для учасників освітнього процесу. Якщо заклад освіти працює в будь-якій, крім дистанційної форми, органи влади та заклад освіти обов'язково повинен попередити мешканців прилеглих будівель, що в разі небезпеки заклад освіти не слугуватиме укриттям для жителів та працівників прилеглих будівель і надати інформацію про інші укриття у відповідному районі.

Система освіти достатньо гарно адаптувалась до війни. Covid-19 допоміг швидко перейти до онлайн навчання. Досвід війни 2014 року дозволив розв'язати проблему з переміщенням ЗВО та забезпеченням виплат викладачам і студентам. Цього разу вдалося перемістити ще й заклади фахової перед вищої освіти, у 2014 ми такі заклади втратили. Маса закладів, які працюють у тилкових регіонах, включились у програми Фінансування – завжди болюча тема. Є низка системних розломів. Мінфін хоче надати фінансову автономію, при цьому забравши фінанси. Ми також маємо консервативну частину університетів, яка хоче автономію, але не хоче брати на себе жодних зобов'язань. Під час війни запровадити фінансову автономію неможливо.

На студентські стипендії ми дивимось з радянської точки зору: такого типу стипендій майже ніде у світі немає. Повне фінансування університетів з боку держави і ніякого співфінансування з боку домогосподарств ставить всіх у глухий кут. Має бути або якесь зобов'язання випускників, або співфінансування з боку як держави, так і домогосподарств студентів, які навчаються.

Також пропонується мережу університетів реорганізувати:

- розібратися зі сферами управління цивільними закладами вищої освіти
- ліквідувати філії університетів – вони втратили сенс
- багато університетів обтяжені своїми закладами фахової передвищої освіти, вони роблять так, щоб ці заклади працювали не на ринок праці, а на заклад вищої освіти. Вивільнені заклади передвищої освіти мають стати кістяком оновленої системи освіти, яка орієнтована на новий адміністративно-територіальний устрій України

Перша група проблем пов'язана з тим, що багато студентів і викладачів перебувають у різних обставинах (на окупованих і неокупованих територіях, з деякими немає зв'язку, хтось перемістився в межах України, а хтось виїхав за кордон).

Друга група – фінансові проблеми. Державний бюджет був скорочений, а обсяг роботи при цьому не змінився. Спеціальний фонд бюджету, який наповнюється через оплату студентів за навчання та співпрацю з підприємствами, також скоротився.

Водночас зросла зацікавленість міжнародних партнерів, з'являється все більше партнерських програм. Треба думати, як ефективно використати ці можливості.

Більше 6 млн осіб вимушено покинули територію України через воєнні дії. Станом на кінець вересня 2022 року 4,18 млн осіб зареєструвалися у країнах Європи для тимчасового захисту або в аналогічних національних схемах.

Понад 8 млн осіб стали внутрішньо переміщеними особами. Значна частина залишилася на тимчасово окупованих територіях. Загалом війна призвела до масштабних переміщень населення, що, без сумніву, вплинуло на українську систему вищої освіти, зокрема надання освітніх послуг. За доступними даними, 665 тисяч студентів та учнів шкіл (16% від загальної кількості) та 25 тисяч освітян (6% від загальної кількості) покинули територію України. Війна прямо вплинула на три категорії представників системи вищої освіти: на студентів, викладачів та персонал ЗВО. Цей вплив відрізняється залежно від місця їхнього перебування та ситуації, в якій вони опинилися: залишилися в Україні, виїхали за кордон чи залишилися на тимчасово окупованих територіях [1].

Студенти та викладачі перебувають у різних місцях та умовах – і важко придумати умови, які б урівняли їх. Хтось перебуває в окупації, хтось за кордоном, хтось під час тривоги має писати контрольну.

Студенти змушені брати академічну відпустку через війну. Проте вони повинні мати можливість повернутися на своє бюджетне місце – зараз вони його втрачають.

Важливо, щоб заклади вищої освіти не перестарались з академічною мобільністю, яка спрямована на те, щоб лишити людей в Україні. Якщо вони зараз відмовляються оформити академічну мобільність за кордоном, то

відштовхують студентів. Потрібно створити такі умови, коли студент має вибір між українським та міжнародним закладами, і обирає Україну.

Потрібно інформувати студентів щодо змін навчального процесу. Студенти мають планувати своє життя. На мою думку, якщо ми хочемо якісної освіти, то треба повертатися до очного навчання.

Студенти, що перебувають за кордоном, серед основних проблем найчастіше згадують :фінансові труднощі, мовний бар'єр, проблему пошуку роботи, нестабільний мобільний та інтернет-зв'язок, доступ до медичних послуг, проблеми з пошуком житла та його оплатою, психологічні проблеми. 78% респондентів опитування, проведеного серед біженців з України до сусідніх країн, повідомили, що їм довелося розлучитися з найближчими родичами.

Своєю основною потребою вони назвали пошук місця для проживання та працевлаштування. Лише 11% опитаних зазначили, що вони працюють у сфері освіти, тому вказане відображає радше загальний тренд, аніж специфіку та потреби українських освітян за кордоном. До зазначеного варто додати малу мобільність українців до війни, необхідність звикати до нової країни, вивчати її мову та культуру, що створює додатковий психологічний тиск. Однак однозначним залишається той факт, що вони перебувають під дією зовсім інших чинників, ніж ті їхні колеги, котрі залишилися в Україні.

Можна виокремити принаймні декілька проблем, пов'язаних із організацією освітнього процесу в українських ЗВО. По-перше, завершення 2021/2022 навчального року. Безперечно, головний здобуток – це те, що вдалося забезпечити безперервність освітнього процесу, незважаючи на надзвичайно складні умови і паузу в декілька тижнів. Тут варто також зазначити, що ця пауза тривала по-різному для різних закладів. Особливо вона затягнулася для переміщених та зруйнованих університетів.

Відповідно, закінчення навчального року відбувалося в інтенсифікованому режимі, що зумовило додаткове навантаження на студентів, викладачів та адміністрацію ЗВО, а особливо – на студентів випускних курсів,

які до завершення навчального року мали також скласти кваліфікаційні іспити і захистити дипломні роботи.

По-друге, це мотивація навчати і навчатися в умовах постійної невизначеності, нестабільного психоемоційного стану і частих сповіщень про повітряну тривогу, а для деяких учасників освітнього процесу, які продовжували перебувати в зоні активних воєнних дій, – обстрілів. Більшість опитаних у червні-липні студентів українських ЗВО зазначили, що їм стало важче зосередитися на навчанні, ніж до початку повномасштабної війни. Водночас більшість респондентів не погодилися з твердженням, що після початку повномасштабної війни вони втратили інтерес до навчання¹¹⁷. Для викладачів та персоналу ЗВО головними мотиваційними чинниками стали студенти (40%), почуття обов'язку та відповідальності (24%) та віра в перемогу України (18%).

По-третє, це потенційні втрати в якості освітнього процесу. Як ми вже наголошували раніше, упродовж періоду дії карантинних обмежень не вдалося скрізь запровадити якісне дистанційне навчання [1].

47% опитаних студентів зазначили, що якість освіти на їхній освітній програмі не змінилася, а 38% відповіли, що трохи погіршилася¹²⁰. Тому безперечно, що втрати, які накопичилися під час пандемії, з початком війни лише збільшилися.

Іншим аспектом втрат в якості вищої освіти в Україні є повноцінний доступ до навчання. І тут можемо констатувати певну відмінність між завершенням 2021/2022 навчального року та новим 2022/2023 навчальним роком. Якщо навесні найбільшим викликом було створення безпечних умов, то восени перебої з електропостачанням, стабільним доступом до мережі Інтернет та опаленням призвели до ще більшої кризи дистанційного навчання в Україні. Студенти, викладачі та персонал українських університетів у новому навчальному семестрі повинні були також бути максимально вмотивованими та ефективними у певні проміжки часу, коли в їхніх домівках або корпусах були електрика та доступ до інтернету.

У підсумку можемо говорити, що попри загрозові тенденції (руйнування інфраструктури, втрати студентів та персоналу, проблеми в організації освітнього процесу), українські ЗВО продовжують функціонувати і надавати освітні послуги. Як і у випадку з пандемією, у системи вищої освіти України є чудова можливість вийти з цієї кризи сильнішою, пристосованою до нових умов та врешті-решт реформованою.

Список використаних джерел:

1. Вища освіта в Україні: зміни через війну: аналітичний звіт / Є. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

Клепанчук О. Ю. к.е.н., доц.

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівський національний університет ім. І. Франка

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Традиційну та онлайн-освіту можна і потрібно поєднувати. Їх гармонійну взаємодію називають змішаним навчанням. Змішане навчання цього року особливо актуальне. Останні роки, а саме пандемія коронавірусу і надалі війна з РФ змусили передивитись на навчання вищих учбових закладів з іншого боку. А викладачів перелаштувати і адаптувати свою роботу на частково, або в повній мірі на дистанційний режим.

Особливо війна принесла нові виклики. Руйнування навчальних закладів, внутрішньо переміщені студенти та викладачі, які навчаються та працюють у нових для себе стінах по всій Україні. Паузи в освітньому процесі студентів цілих груп через повітряну тривогу, проведення бойових дій та багато інших причин пов'язаних з війною. Усе перелічене призвело навчання до змішаного формату. Це методика за якою студенти засвоюють частину матеріалу, а саме

лекційного онлайн і якоюсь мірою самостійно керують своїм часом, а частину оф лан, це семінари, практичні та лабораторні роботи, де безпосередньої допомоги викладача не обійтись. Водночас це пов'язані компоненти одної теми. Зрештою студенти отримують цілісний матеріал. Відповідно викладачі новий досвід у викладанні [1].

Термін "змішане навчання" (в англomовній літературі — blended або hybrid learning) має різні визначення у літературі. Загалом це – це поєднання навчання у аудиторії (onsite "на місці" або offline) із дистанційною формою (у тому числі online) у різних пропорціях. Сама концепція з'явилася ще в 1990-х як протипага онлайн-навчання, проте вивчати та впроваджувати її почали лише з 2000-х [2].

Ефективно організоване змішане навчання має безліч переваг:

- Дає можливість гнучкості для усіх учасників процесу;
- Розвиває в студентах проактивний підхід до навчання, де викладач більше не є джерелом інформації, а лише направляючим;
- Підсилює цифрові навички та спонукає їх бути самостійними здобувачами освіти;
- Дає викладачам нагоду зробити навчання більш індивідуальним.

Проте blended learning – це не просто поєднання віртуального і оф лан навчання, це цілісний підхід, який включає освітнє середовище – вищий навчальний заклад, онлайн-простір, домівки учнів та викладачів; розвиток компетенцій і, звісно, людей – студентів, викладачів.

На перший погляд, основна відмінність змішаного навчання від звичайної системи – активне використання технологій, щоб знайти матеріал і отримати нові знання. Так, технології стають повноцінною частиною навчального процесу. Проте йдеться також і про поєднання різних підходів, способів подачі матеріалу, видів роботи. Наприклад, частина інформації розподіляється на групову роботу, частина – на самостійне вивчення. Це не залежить від того, відбувається це у стінах вузу чи дистанційно [3].

Відтак, основна мета викладача – перед тим, як активно оцінити студентів на екзамені активно взаємодіяти з ними, відстежувати прогрес та допомагати у разі потреби. Так викладачі перестають бути просто спостерігачами і займають роль менторів.

Змішане навчання – не тотожне електронному (або онлайн-) навчанням. Онлайн-навчання не передбачає особистої комунікації між студентами. Це водночас його основна перевага і недолік у порівнянні зі змішаним навчанням. Адже студенти, які навчаються онлайн, не мають можливості особисто спілкуватись і розвивати навички роботи в команді. Натомість система змішаного навчання дозволяє вирішити цю проблему. Наприклад, дослідження змішаного навчання показало відгуки від студентів про найкращу результативність саме цієї системи у порівнянні з онлайн-навчанням та традиційною системою у аудиторії [3].

Отже, система змішаного навчання може оптимізувати витрати на використання приміщення чи розробку додаткових матеріалів. Так, студенти працюють онлайн і не потребують, наприклад, роздрукованих додатків для певного матеріалу. Змішане навчання також може вирішити проблему з наданням очних матеріалів, оскільки студенти можуть працювати з матеріалами без паперових аналогів.

Список використаних джерел:

1. Рекомендації щодо впровадження змішаного навчання у закладах фахової передвищої та вищої освіти URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2020/zmyshene%20navchanny/zmishanenavchanniabookletsreads-2.pdf/>
2. Литвинов А.С. Педагогічний провайдинг інновацій в освіті : навч. посіб. / за заг. ред. В.В. Борисова. Суми, 2019. С. 134.
3. Christensen M., Horn M., Staker H. Is K-12 Blended Learning Disruptive? An introduction to the theory of hybrids. Clayton Christensen Institute.

2013. URL: <http://www.christenseninstitute.org/wp-content/uploads/2014/06/Is-K12-blendedlearning-disruptive.pdf>

Комарницька Г.О., д.е.н., доц.

завідувачка кафедри

публічного адміністрування та управління бізнесом

Львівський національний університет ім. І. Франка

АДАПТАЦІЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО ВИКЛИКІВ ВІЙНИ: КРОКИ ТА ПРІОРИТЕТИ

Адаптація закладів вищої освіти до викликів війни є складною та вимагає значних зусиль з боку адміністрації та науково-педагогічного колективів. Адаптація може включати різні кроки та пріоритети, залежно від ситуації в країні. Однак, на даному етапі в Україні можна запропонувати наступні кроки та пріоритети, зважаючи на досвід, який заклади вищої освіти отримали протягом року війни в країні.

Перший крок – розробка планів дій для відповіді на військові загрози. Розробка планів дій для відповіді на військові загрози – важлива складова частина безпекової стратегії закладів вищої освіти. Заклади вищої освіти (надалі ЗВО) розробляли плани негайних дій, щоб забезпечити безпеку здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників та персоналу. Основний план дій для відповіді на військові загрози та інші небезпеки в ЗВО може включати такі кроки:

Оцінка ризиків. ЗВО зобов'язані провести оцінку потенційних ризиків, які можуть виникнути в разі військових загроз та інших аварійних ситуацій, щоб зрозуміти, які заходи безпеки потрібно вжити. В оцінці ризиків можуть брати участь відповідні експерти та установи.

Розробка плану дій. На основі оцінки ризиків, ЗВО можуть розробити план дій, який включатиме конкретні заходи, щоб забезпечити безпеку

здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників та допоміжного персоналу. План має враховувати особливості локації ЗВО, наявність засобів безпеки та способів комунікації.

Відповідальність. У плані дій повинні бути вказані особи, відповідальні за його виконання. Кожен відповідальний повинен мати чітке розуміння своїх обов'язків та зобов'язань.

Комунікація. ЗВО повинні розробити систему комунікації, щоб повідомляти здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників та персонал про потенційні загрози та заходи безпеки. Це може бути забезпечено за допомогою різних каналів комунікації, таких як електронна пошта, повідомлення на мобільні телефони та соціальні мережі і месенджери.

Тренування та практика. ЗВО мають достатньо кадрового потенціалу, який може запропонувати запровадження спеціалізованих програм та курсів в умовах воєнного стану. Більшість ЗВО в Україні вже мають досвід створення спеціальних курсів з питань безпеки, психологічної допомоги, інформаційної безпеки, першої медичної допомоги, військової стратегії та інших пов'язаних тем. Це допоможе студентам та викладачам зрозуміти, як захистити себе та своїх колег від можливих небезпек. Розвиток спеціалізованих програм та курсів при воєнному стані може бути складним, але важливим завданням. Нижче наведено кроки, які можуть допомогти у розвитку таких програм та курсів:

- Оцінка потреб. ЗВО повинні провести оцінку потреб на спеціалізовані програми та курси, які будуть корисними для здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників та іншого персоналу при запровадженні воєнного стану. Це може бути забезпечено за допомогою опитувань та інших досліджень.

- Розробка програм та курсів. На основі оцінки потреб, ЗВО можуть розробити спеціалізовані програми та курси, які будуть спрямовані на підвищення знань та навичок учасників університетської спільноти щодо захисту від воєнних загроз. Програми та курси можуть охоплювати теми, такі

як стратегічне планування, кризове управління, медична підготовка, психологічна допомога та інше.

– Реалізація програм та курсів. ЗВО можуть розробити план впровадження програм та курсів, включаючи проведення навчання та тренувань. Програми та курси можуть бути реалізовані як відкриті лекції, онлайн-курси, практичні заняття, симуляційні ігри та інші.

– Оцінка ефективності. ЗВО можуть провести оцінку ефективності спеціалізованих програм та курсів, щоб забезпечити їхню відповідність потребам учасників освітньої спільноти. Оцінка може включати проведення опитувань, аналіз результатів тренувань та інші методи.

Другий крок – розвиток системи кризового менеджменту. ЗВО можуть розробити та впровадити систему кризового менеджменту, щоб реагувати на небезпеку та забезпечити безпеку всіх працівників та здобувачів вищої освіти.

Розвиток системи кризового менеджменту університету в умовах запровадження воєнного стану може включати наступні пункти, які відображені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Розвиток системи кризового менеджменту ЗВО в умовах запровадження воєнного стану

Період часу	Кроки для підготовки до кризових ситуацій	Етапи реагування на кризові ситуації	Кроки для підвищення ефективності
Мирний час	Розроблення плану надзвичайних ситуацій. Підготовка навчальних посібників та матеріалів. Проведення тренувань та навчань для персоналу та здобувачів вищої освіти.	Пошук інформації та аналіз ситуації. Оцінка ризиків та підготовка плану дій. Мобілізація необхідних ресурсів.	Проведення регулярних тренувань та оновлення плану надзвичайних ситуацій. Організація каналів зв'язку та комунікації.
Під час запровадження воєнного стану	Перевірка наявності необхідних ресурсів та їх готовності. Забезпечення безпеки працівників та здобувачів вищої освіти. Організація безпечної	Активація плану надзвичайних ситуацій. Мобілізація персоналу та здобувачів вищої освіти.	Регулярна оцінка ситуації та оновлення плану надзвичайних ситуацій. Проведення аналізу результатів реагування та внесення коректив у

роботи та забезпечення персоналу та здобувачів вищої освіти необхідними ресурсами. Перехід на роботу в екстрених умовах.	Організація евакуації та переселення.	план дій.
--	---------------------------------------	-----------

Примітка: запропоновано автором

Третій крок – співпраця з військовими адміністраціями та іншими установами. ЗВО можуть побудувати партнерство з місцевими органами влади та іншими установами, щоб допомогти забезпечити безпеку в регіоні та дізнатися про потенційні загрози. Зв'язки між закладами вищої освіти та військовими адміністраціями є критично важливими в умовах воєнних дій. Нижче наведена таблиця, що відображає співпрацю між структурними підрозділами ЗВО та військовими адміністраціями в таких ситуаціях (табл. 2).

Таблиця 2.

Зв'язки між структурними підрозділами закладів вищої освіти та місцевими органами влади

Заклади вищої освіти	Співпраця з військовими адміністраціями	Співпраця з іншими установами
Адміністрація закладів вищої освіти	Забезпечення безпеки на території гуртожитку, надання медичної допомоги та житла в разі евакуації здобувачів вищої освіти.	Співпраця з медичними закладами для надання допомоги пораненим. Співпраця з іншими організаціями, для ефективного реагування на виклики.
Структурні підрозділи технічного спрямування	Розробка технічних засобів безпеки та засобів зв'язку, співпраця з військовими підрозділами для надання технічної допомоги.	Співпраця з підприємствами для виробництва обладнання та засобів безпеки.
Структурні підрозділи медичного спрямування	Надання медичної допомоги пораненим та хворим, співпраця з військовими медичними закладами.	Співпраця з іншими медичними закладами для обміну медичним досвідом та надання медичної допомоги населенню.
Підрозділи економічного напрямку	Розробка планів економічного відновлення після війни, співпраця з установами для забезпечення економічної стабільності.	Співпраця з організаціями для надання фінансової допомоги пораненим та військовим.

Примітка: запропоновано автором

Після закінчення війни, освітній системі України потрібно буде звернути особливу увагу на підвищення якості освіти з урахуванням досвіду перебування

в умовах воєнного стану. Після війни одні здобувачі вищої освіти можуть мати великий досвід у військовій справі, а інші можуть бути відсталими у своїй освіті. Це може призвести до кваліфікаційного розриву між здобувачами вищої освіти та навіть науково-педагогічними працівниками. Щоб зменшити цей розрив, можна вжити наступні заходи:

1. Розробити програми підготовки для військовослужбовців, які повертаються до навчання у ЗВО. Ці програми повинні бути зорієнтовані на те, щоб допомогти здобувачам вищої освіти відновити свої знання та навички.

2. Відновити або розширити програми стажування та практики. Це може допомогти здобувачам вищої освіти набувати практичний досвід та встановлювати контакти з роботодавцями.

3. Впровадити нові технології та методи навчання, такі як онлайн-курси, відео-уроки та інтерактивні заняття, що дозволяють здобувачам вищої освіти навчатися у віддаленому форматі та зменшити якісний розрив між ними.

4. Проводити тематичні семінари та тренінги, де здобувачі вищої освіти можуть ділитися своїм досвідом, набувати нових знань та навичок.

5. Забезпечувати підтримку та поради від науково-педагогічних працівників, радників та адміністрації. Вони можуть допомогти студентам вирішувати проблеми та відповідати на питання, пов'язані з їх навчанням.

6. Підтримувати ініціативи та проєкти здобувачів вищої освіти, що можуть допомогти зменшити розрив у навчанні та підвищити якісний рівень освіти.

Отож, після року повномасштабного вторгнення недружньої країни, ми бачимо багато змін в освітньому просторі України. Заклади вищої освіти приймали рішення, які сприяли забезпеченню освітнього процесу в безпечних умовах. Відбулося запровадження нових підходів та стандартів, удосконалення навичок в абсолютно нових реаліях життя. Цей досвід допоміг зберегти освіту на належному рівні навіть в умовах воєнного стану.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА НОВАЦІЇ

В умовах війни надзвичайно важливо створити комфортне освітнє середовище та надати психоемоційну підтримку студентській молоді. Адже воєнні події в Україні є стресом для всіх учасників освітнього процесу. Функціонування вищої освіти в умовах війни характеризується пошуком інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. Для викладачів ЗВО активне упровадження інновацій в освітню галузь під час війни є одним із ключових напрямів роботи [1].

Організація освітнього процесу під час воєнного стану у ЗВО переважно передбачає змішане навчання (або у дистанційному форматі, де це неможливо). Організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті. Організація онлайн-навчання залежить від багатьох факторів, таких як наявність матеріально-технічної бази, ергономічні можливості, соціально-психологічні аспекти, безпека для викладачів та студентів та деталі діяльності кожного ЗВО в умовах воєнного стану [2].

В цих умовах одним з дієвих способів швидкого відновлення навчального процесу в університетах є цифрова трансформація усіх аспектів освітньої діяльності ЗВО. У цьому напрямку ЗВО України накопичено певний позитивний досвід, оскільки в умовах пандемії COVID-19 значна їх частина впровадила в освітній процес сучасні інформаційні комп'ютерні технології.

Серед іншого вони забезпечують:

- віддалений доступ до розкладу занять;
- віддалений доступ до бібліотечних ресурсів, репозитарію та інших інформаційних баз тощо;

- можливість дистанційного проведення занять (лекційних, практичних, проведення контролів знань, ведення консультацій тощо), у т.ч. формування віртуальних груп студентів які знаходяться у різних місцях, надання їм доступу до необхідних методичних матеріалів і т.п.;

- відеозапис занять з можливістю його переглянути за необхідністю, зокрема тими студентами, які не змогли бути присутніми на заняттях у відведений час;

- моделювання і симуляцію практичних і лабораторних занять, які за традиційними технологіями потребують спеціального обладнання;

- контроль відвідування студентами занять;

- доступ студентів і викладачів до необхідних програмних продуктів; і багато іншого [3].

Наявна практика свідчить, що цифровізація дозволяє вести освітній процес в умовах значних пошкоджень матеріальної бази та неможливості забезпечити фізичну присутність викладачів і студентів на заняттях. Необхідною умовою застосування сучасних цифрових комп'ютерних технологій є наявність у студентів і викладачів гаджетів (смартфонів, ноутбуків тощо) з доступом до мережі інтернету у т.ч. мобільного. Звичайно, необхідним є наявність сучасного комп'ютерного обладнання, відповідного програмного забезпечення і інформаційних баз в ЗВО. Для багатьох ЗВО ці умови дотримуються.

Реальний досвід віддаленої роботи, отриманий на етапі вимушеного карантину під час пандемії та військового стану, показав, що переформатування освітнього процесу є можливим як для науково-педагогічних працівників, так і для здобувачів. Якісні трансформації вимагають кардинальних змін на всіх рівнях в усіх структурах, значних методичних розробок, роботи з науково-педагогічними працівниками оновлення в управлінні, актуалізації педагогічного менеджменту та консалтингу, широкого запровадження інноваційних освітніх технологій тощо.

Актуалізувалося не лише впровадження онлайн-інструментів, а й відбулася цифрова трансформація всієї системи освіти. Дистанційне навчання заохотило використання освітніх сервісів для відеоконференцій – Microsoft Teams, Zoom, Google Meet. Підручники, посібники та методичні матеріали подавалися в електронному вигляді з можливістю безперешкодного цілодобового доступу, освітні курси та документи були представлені в системі дистанційного навчання Moodle, що дозволяло здобувачам ефективно опрацьовувати освітній матеріал і проходити контрольні онлайн-тести в зручному режимі у безпечний час. Безпосереднє спілкування з викладачами та створення академічних груп, спільнот викладачів кафедр, факультетів відбувалося за допомогою месенджерів Viber, Telegram, WhatsApp, значно сприяючи налагодженню комунікації між здобувачами, викладачами та педагогічним персоналом [4].

Таким чином, можна стверджувати, що організація освітнього процесу в умовах війни є дуже складною. Перед Україною стоїть подвійне завдання: створити передумови для надання освітніх послуг (як мінімум, наявність відповідних освітніх платформ і вміння викладачів та педагогів їх застосовувати) та забезпечити під час навчання технікою учасників освітнього процесу. Частою є також проблема відсутності належних умов для проведення навчання. Тут теж доцільно виокремити такі проблеми як періодичні повітряні тривоги, бойові дії, через що неможливо правильно та безпечно організувати освітній процес.

Список використаних джерел

1. Атаманчук Н.М. Освітній процес здобувачів вищої освіти в умовах війни // Я. А. Коменський – фундатор наукової педагогіки (з нагоди 430-річчя від дня народження видатного педагога) : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. з міжнар. участю, Умань, 10–11 листоп. 2022 р. – Умань : Візаві, 2022.– С. 21-23.

2. Дюжикова Т. М., Бальоха А. С., Чепелюк А. В. Особливості організації освітнього процесу у ЗВО в умовах війни. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина», 2022. № 11(16). С. 58-66.

3. Ілляшенко С. М. Цифрова трансформація освітньої діяльності закладів вищої освіти України в умовах війни [Електронний ресурс] / С. М. Ілляшенко, Ю. С. Шипуліна, Н. С. Ілляшенко // Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір : матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., 10 травня 2022 р. / редкол.: В. Богомолів ; Харків. нац. автомобільно-дорожній ун-т. – Електрон. текст. дані. – Харків, 2022. – С. 7-10. – URL: https://drive.google.com/file/d/1rkQRD3BxwdE8pu0DJ33Brw2cU_xCzpJF/view

4. Удалова О., Дзюбинська Х., Ревка Т. Організація освітнього процесу в умовах війни. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина», 2022. № 7(12). С. 441-449.

Лобода Н.О., к.е.н., доц.

*доцент кафедри обліку, аналізу і контролю
Львівський національний університет ім. І. Франка*

Чабанюк О.М., к.е.н., доц.

*доцент кафедри обліку, контролю, аналізу та оподаткування
Львівський торговельно-економічний університет*

ВІЙНА ЯК ФАКТОР ТРАСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

24 лютого 2022 року [1] вища освіта, як і в цілому вся наша Україна, опинилася та перебуває до сьогоднішнього дня не просто в умовах воєнного стану, а в умовах тяжкої і дуже виснажливої для держави війни, яка змінила все

цивільне життя практично кожного громадянина нашої держави. Сьогоднішня воєнна реальність ставить перед закладами вищої освіти такі основні виклики, які потрібно подолати:

- *реалії та виклики щодо організації освітнього процесу в умовах військового стану.* Виклики та реалії, які були спричинені в березня 2019 року пандемією COVID-19, що стала великим випробуванням для освітньої системи у всьому світі, були вирішені освітянами переведенням навчальної діяльності в онлайн - простір. Заняття та основні важливі зустрічі проводилися у форматі онлайн - конференції або онлайн - заняття, а використання Teams перетворило технології дистанційної взаємодії на принципово новий спосіб здобуття знань. До позитивних особливостей онлайн - навчання слід віднести наявність спеціально розробленого корпоративного хмарного інтернет - сервісу Microsoft Office 365, зручність використання та наповнення сайту університету та факультету, наявність корпоративної електронної пошти і відповідно зручність інформування академічної спільноти. Отримані знання за ці роки стали в пригоді, щоб витримати "ударну хвилю" в перші дні війни;

- *пошук ефективних шляхів дистанційного навчання.* Особливу увагу необхідно зосереджувати на питанні якості освіти в умовах війни. Необхідно забезпечити збалансовану відповідність процесу, результату і самої освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам стандартів освіти. Рішення закладів вищої освіти щодо продовження дистанційної форми навчання для забезпечення якості освіти дає змогу підтримувати освітній процес у складних умовах військового стану.

Створення нових навчальних матеріалів, зокрема розробка електронних курсів дистанційної форми навчання з відповідним наповненням як по лекційних, так і по семінарських/практичних заняттях в системі MOODLE. У хмарному Інтернет - сервісі Microsoft Office 365 стало можливо створювати завдання:

- 1) з окремих дисциплін, групові та індивідуальні;
- 2) з можливістю додавання критеріїв оцінювання;

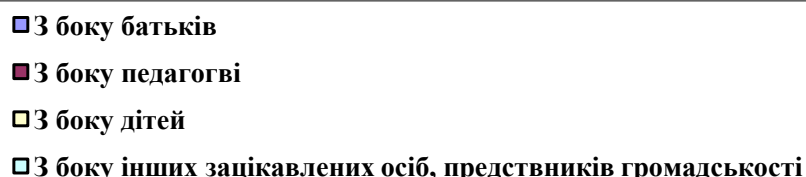
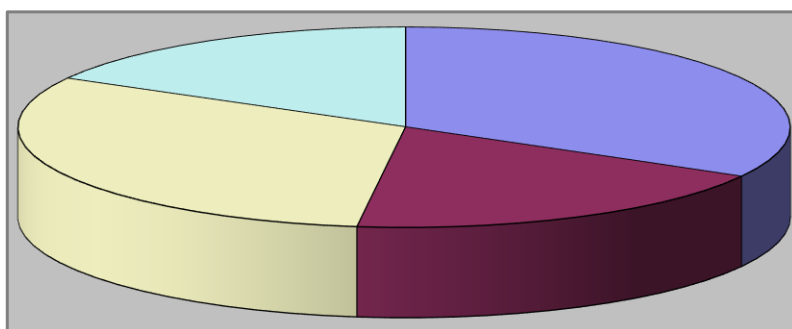
3) з можливістю додавання коментарів з обґрунтуванням оцінки та зауваженнями, що забезпечує прозорість оцінювання;

4) з виставленням оцінки, що полегшує контроль успішності навчання.

Використання унікальної можливості, яка властива дистанційній формі навчання, а саме запрошення на гостьові лекції стейкхолдерів та роботодавців. Фахівці можуть долучатися до навчального процесу, не залишаючи робочого місця та демонструючи певні виробничі процеси у режимі реального часу та реального робочого місця. Також необхідно проводити тренінги для освітян з підвищення цифрової грамотності та освоєння інструментів для забезпечення академічної доброчесності;

- *психолого-педагогічні аспекти викладання та виховного впливу на студентську молодь в умовах військового стану.* Вже протягом року, які і у перші дні військового стану, психологічна служба університету дуже затребувана і працює в онлайн - форматі в таких напрямках: поради психолога подаються у професійній спільноті Viber, публікуються на сайті університету та Facebook сторінці психологічної служби, надсилаються поради груп і студентам, здійснюється індивідуальне консультування, як для студентів, так і для викладачів (найчастіше запитання відвідувачів – як подолати страх, тривогу, стрес, депресію. Отриманий довготривалий стрес може призвести до емоційного вигорання).

Згідно з наданими статистично-аналітичними даними, що надійшли з регіонів України, кількість звернень до працівників психологічної служби щодо суїцидальних роздумів, поведінки та тенденцій серед дітей і підлітків становить 49 777, із них: 33,2 % звернень батьків, 18,8 % звернень педагогічних працівників, 31,1 % звернень здобувачів освіти та 16,9 % звернень інших зацікавлених осіб і громадських організацій (рис. 1).

Рис. 1. Розподіл звернень до психологічної служби щодо суїцидальної поведінки дітей та підлітків за категоріями осіб у 2021/2022 н. р., %
Джерело: складено за даними [2].

Організовуючи навчальний процес в умовах військового стану, найважчими є відсутність мотивації і самодисципліни у студентів, як молодших курсів, так і старших. Усе залежить від досвіду, авторитету і методів роботи конкретного викладача закладу, але основне – структурування роботи, контролю і оцінювання, постійного зв'язку із студентами, контакту із батьками, терпіння і наполегливості.

- *формування патріотичної свідомості [3] у студентів, які перебувають як в Україні, так і за кордоном, у зоні військових дій, під окупацією чи у більш-менш безпечних місцях.*

Ще одним не менш важливим викликом для закладів вищої освіти є вступна кампанія під час війни. В умовах військового стану завдяки досвіду онлайн - режиму освітнього процесу, набутого освітянами, відбулася підготовка умов та механізмів вступу для майбутніх студентів. Приймальна комісія спільно з працівниками факультетів університету організувала Дні відкритих дверей в онлайн - режимі.

Початок війни 24 лютого 2022 р. змінив життя кожного з нас докорінно. Але, за будь-яких умов навчальний процес повинен бути ефективним, тому слід

шукати форми і методи, можливо спростити деякі завдання, але уникати бездумного спрощення, краще шукати форми і методи, які дозволять не втратити ефективності. І особливо контроль – доброзичливий, але водночас справедливий і постійний. Якщо ми максимально збережемо якість і ефективність навчання, то підготуємо фахівців, які гарно працюватимуть і відновлять Україну, а освітня галузь здобуде особливий досвід роботи в умовах війни [2].

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 (редакція від 10.04.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>.

2. Освіта України в умовах воєнного стану : інф. - аналіт. зб. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

3. Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2021 № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2021-%D0%BF#Text>.

Маліновська О. Я., к.е.н., доц.

доцент кафедри публічного адміністрування

та управління бізнесом

Львівський національний університет ім. І. Франка

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ОСВІТНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВНЗ УКРАЇНИ, ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Система освіти зазнала значних втрат через бойові дії: були зруйновані об'єкти освітньої інфраструктури; серед учнів, студентів та вчителів, викладачів є вбиті й поранені; велика частина населення була вимушена залишити свої домівки та втікати від війни. Ці трагічні події стали серйозним викликом для української системи освіти, спонукаючи освітніх управлінців терміново створити необхідні інституційні та правові умови і забезпечити системну трансформацію освітнього процесу. В умовах постійного оновлення системи освіти в Україні використання зарубіжного досвіду професійної підготовки та розвитку вчителів стало важливим чинником економічного успіху, індивідуального добробуту та соціальної згуртованості. У період відновлення важливо продовжувати розпочаті реформи у сфері освіти і науки з метою розвитку та зміцнення людських ресурсів країни.

За оцінками експертів ЮНІСЕФ, російський напад на Україну створив безпосередню і зростаючу загрозу життю і благополуччю 7,5 мільйонів українських дітей. Гуманітарні проблеми множаться і зростають з кожною хвилиною. Сотні дітей були вбиті або поранені, і щосекунди діти отримують глибокі травми від насильства, яке відбувається навколо них. Сотні тисяч дітей втратили доступ до чистої води та електроенергії через зруйновану інфраструктуру [1].

Для забезпечення сталості та безперервності навчального процесу у складних умовах сьогодення, заклади вищої освіти України змушені переходити на режим дистанційного освітнього процесу [3, с. 120–126]. Тому

важливо, щоб вони якнайшвидше долучилися до електронного освітнього простору та повною мірою використовували сучасні інформаційно-освітні технології як посередника між студентами та викладачами в організації навчального процесу.

Міністерство освіти і науки разом з міжнародними партнерами сприяє цифровій трансформації в освіті, незважаючи на насильницький напад росії на Україну. Цього вдалося досягти завдяки низці заходів, вжитих у сфері інформаційних технологій та освіти, а саме: протидії кіберзагрозам; цифрової грамотності та гігієни; посилення захисту національної інформаційної системи освіти; розвиток платформ дистанційної освіти та е-діловодства закладів освіти; розвиток веб-платформи дистанційного навчання «Всеукраїнська школа онлайн»; забезпечення програмно-апаратних інфраструктурних освітніх потреб учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану тощо.

Оскільки можливість надавати дистанційну освіту з використанням цифрових технологій та рішень є критично важливою в умовах воєнного стану, Міністерство освіти і науки з початку березня 2022 року почало активно залучати якомога більше міжнародних партнерів, українських організацій та представників бізнес-сектору для підтримки цифрової освіти в Україні.

Реалії сьогодення вимагають негайних інноваційних рішень. Одним з таких є платформи дистанційного навчання. Moodle – це система управління вмістом сайту (Content Management System, CMS), спеціально розроблена для створення онлайн-курсів. Основні переваги платформи Moodle:

- безоплатний доступ;
- відкритий вихідний код і ліцензія GPL, що дає змогу проводити будь-яку його зміну;
- висока продуктивність; гнучкість, функціональність тощо;
- простий, ефективний, сумісний із різними веббраузерами інтерфейс [4];
- понад 100 тис. активних сайтів із системою Moodle, більш як 136 млн користувачів, близько 16 млн дистанційних курсів [5].

Ще однією такою платформою є Microsoft Teams (MS Teams, Teams). Це онлайн-сервіс для командної роботи, який надає можливості для спілкування, управління завданнями, контентом і додатками в єдиному робочому просторі. Як платформа для віртуальних зустрічей, Teams містить функції та інструменти, які можуть забезпечити продуктивну командну співпрацю, включаючи організацію та проведення дистанційного навчання. Як і багато інших хмарних систем електронного навчання, MS Teams будує управління онлайн-навчанням (організацію навчального процесу) на основі навчального контенту.

За підтримки Міністерства освіти і науки регулярно проводяться всеукраїнські онлайн-тренінги, покликані заохотити учасників освітнього процесу до впровадження нових технологій. Наприклад, вебінар "Використання хмарних сервісів Microsoft Teams для організації освітнього процесу в закладах освіти" був організований для того, щоб допомогти навчальним закладам обрати найсучасніші та найефективніші технології дистанційного навчання на базі рішень Microsoft. У вебінарі взяли участь близько 15 тис. осіб, сформовано 9630 сертифікатів про участь у вебінарі. Цей захід проведено компанією «Сілвері» за підтримки Міністерства освіти і науки України, ДНУ «Інститут освітньої аналітики», EU4Skills та Microsoft. Відео заходу доступне на ютуб-каналі компанії «Сілвері»: загальний огляд використання Teams в освітньому процесі – у першій частині відео, демонстрація рішення – у другій [2].

Міжнародний фонд "Відродження" також долучився до ініціативи з допомоги університетам в опануванні цифрового навчання та розвитку цифрових освітніх сервісів і допоміг створити команду з підтримки та просування дистанційного навчання у вищих навчальних закладах. Команда Фонду у співпраці з Міністерством освіти і науки підтримує університети в технологічному аспекті доступу до різних платформ та організовує вебінари для представників вищих навчальних закладів, відповідальних за цифровий аспект освіти. У співпраці з Tech ToTheRescue розробляється веб-портал для збору інформації про потенціал використання веб-платформ та успішні

приклади використання та адаптації контенту українських університетів у навчальному процесі [2].

Наразі підписано угоди з лідерами ринку онлайн-навчання Coursera, UdeMy та edX, які пропонують широкий спектр безкоштовних курсів для українських студентів.

ЮНІСЕФ у співпраці з ГО "Освіторія" запустив інформаційну платформу "Навчання під час війни". Платформа містить відповіді на найпоширеніші запитання про освіту в Україні та за кордоном в умовах воєнного стану.

Для забезпечення рівних можливостей доступу до освіти та працевлаштування для всіх громадян України проєкт EU4DigitalUA (Академія електронного урядування) запустив е-документ для навчання на мобільному додатку «Дія». Було розроблено та затверджено порядок формування та використання е-документів про освіту, а також розроблено технічні вимоги до державних е-послуг. В результаті роботи сервісу громадяни зможуть отримати доступ до інформації про власні документи про шкільну, професійну (професійно-технічну), фахову передвищу та вищу освіту, а також документи про кваліфікацію [2].

Наразі навчання відбувається в надзвичайних умовах. Це виклик не лише для дітей та родин, а й для вчителів/викладачів. Здобувачі освіти відчувають стрес і тривогу в складних умовах війни. Ці почуття посилюються ще й тим, що вони не знають, що відбувається. Тому в нинішніх умовах потрібно змістити фокус з академічної успішності на підтримку і нормалізацію психічного стану студентів. Це є нормою сьогодення. Ми всі можемо і повинні сприяти цьому в рамках нашого викладання.

Демонстрація особистого спокою і врівноваження- найпростіший спосіб заспокоїти власний розум. Поточна ситуація може вплинути на поведінку здобувача освіти та їх здатність засвоювати матеріал. Стрес може вплинути на увагу, пам'ять і концентрацію. Попередження про повітряну тривогу може вплинути на навчання. Потрібно забезпечити безпечне місце і обговоріть з студентами, що робити, якщо під час заняття пролунає попередження. Також

варто розробити власні алгоритми поведінки. Оскільки навчальний процес здійснюється з використанням технологій дистанційного навчання, доцільно розпитати здобувачів освіти про правила роботи на онлайн-платформах, взаємодії з хмарними сервісами, інструменти для спільної роботи з документами, групової діяльності та засоби комунікації.

Список використаних джерел:

1. Війна в Україні становить безпосередню загрозу для дітей / ЮНІСЕФ.
URL: <https://www.unicef.org/ukraine/donate-now>.
2. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>.
3. Шеремет І.В., Василенко К.С. Використання платформи MOODLE у підготовці студентів спеціальності «014 Середня освіта (Здоров'я людини)». Освітньо-науковий простір. 2021. Вип. 1(1-2021). С. 120–126.
4. Снігур О. М. Альтернативні додатки та платформи для організації навчальної діяльності студентів за умов дистанційного навчання / О. М. Снігур // Формування інноваційних педагогічних технологій в умовах сьогодення : матеріали науково-практичної конференції (м. Полтава, 17—18 червня 2022 р.). — Одеса : Молодий вчений, 2022. — С. 72—76.
5. Дудка У. Т. Використання платформи Moodle у процесі підготовки майбутніх економістів / У. Т. Дудка // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання: досвід, тенденції, перспективи : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 8—9 листопада 2018 р.). — Тернопіль, 2018. — С. 104—106.

Мицишин О.Я., к. ф.-м. н., доц.

доцент кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики

Львівський національний університет ім. І. Франка

ІНФОРМАЦІЙНА ТА МЕДІАГРАМОТНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

В доповіді продемонстровано приклад запуску візуального інфоприводу та перетворення його в частину інформаційно-психологічної спеціальної операції. Описано переваги візуального представлення даних, критичні підходи до оцінки маніпулятивної інформації, позначено фактори, які впливають на хибне сприйняття інформації.

Міфологічна страта особливо цікава саме тоді, коли вона має справу з живою міфологією, яка дає відповідь на запити сьогодення. Це не шкільна чи університетська антична міфологія, це розповідь про процеси, які ми маємо нині. Просто поступово ми перестали ставити питання, які весь час цікавили людство. Й тому статус міфології став падати.

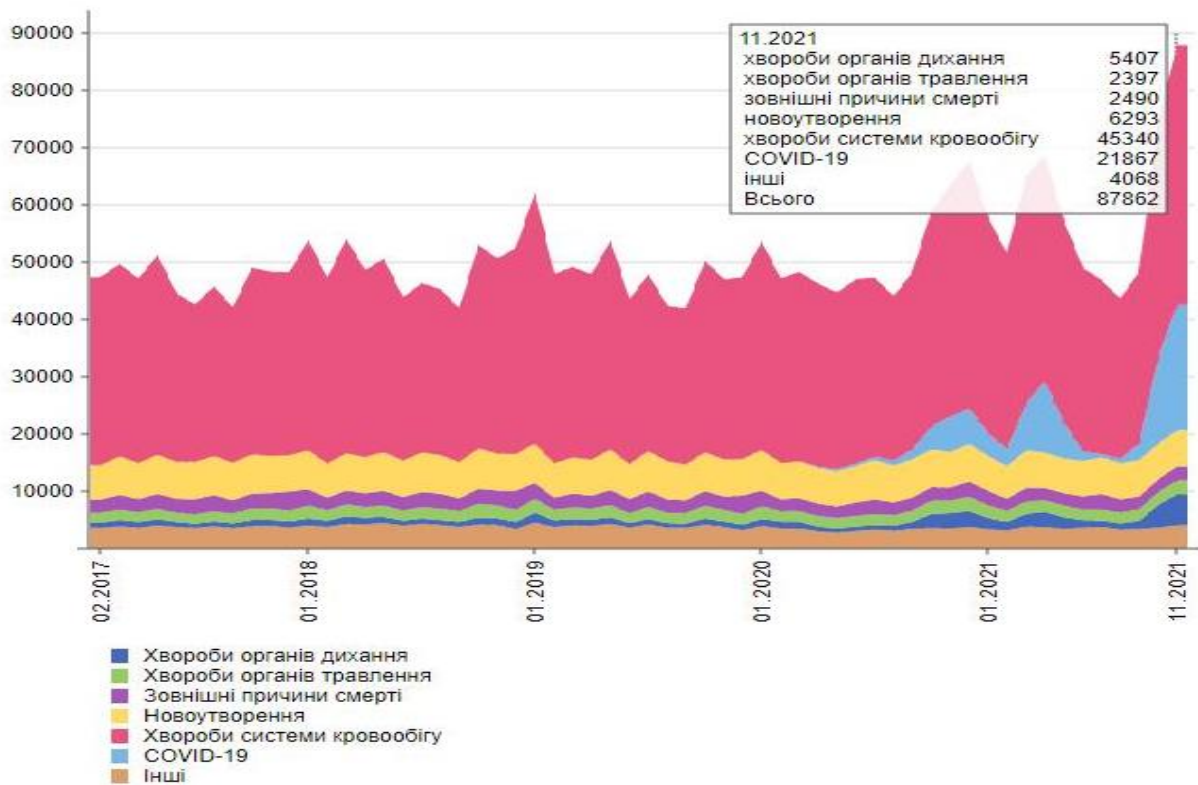
#1

Одним з міфів є твердження, як добре жителі міст знають свою малу батьківщину, звичаї, традиції, історію, культура і звичайно архітектуру. Мало хто може відразу вказати розташування цього архітектурного пейзажу роботи Валентина Каркавчука.

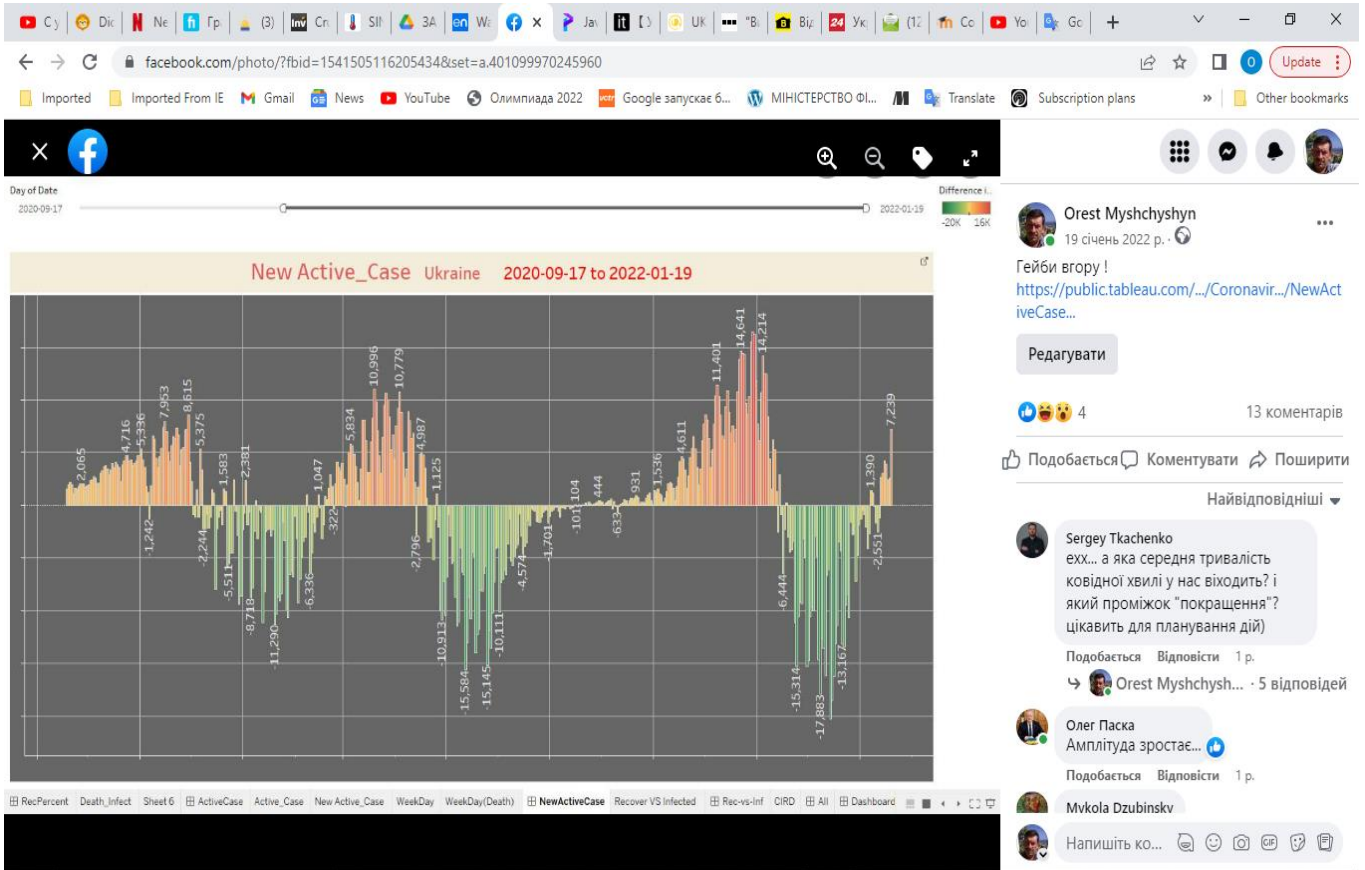
Ще один сучасний міф – боротьба з коронавірусом, захворюваність, лікування, поширення, смертність

#2

#3

Дуже багато міфів породжує сама людина через вибіркове, однобоке, викривлене в своїй самолюбивій, впертій уяві сприйняття оточуючого світу.

#4

Orest Myshchysyn
11 січень 2022 р.

Редагувати

17 14 коментарів

Подобається Коментувати Поширити

Найвідповідніші

Andro Gorbacio
Є картина, є слова, ще музики не вистачає.
Подобається Відповісти 1 р.

Arkady Grudzinsky
Власне. А треба навпаки - шукати інформацію, яка заперечує гіпотезу. Так власне наука і працює, якщо почитати Карла Поппера. Ніяка кількість чорних ворон не доводить, що "всі ворони чорні". Зато одна біла

Ще один міф про бюрократизм, дотримання правил однією нацією – німцями, проте з точки зору сьогодення найбільшими бюрократами і законниками в програмування є американці, в значній мірі нащадки німців.

#5

Orest Myshchysyn
2 січень 2022 р.

Ось воно - джерело американської бюрократії та законслухняності.

Редагувати

12 5 коментарів

Подобається Коментувати Поширити

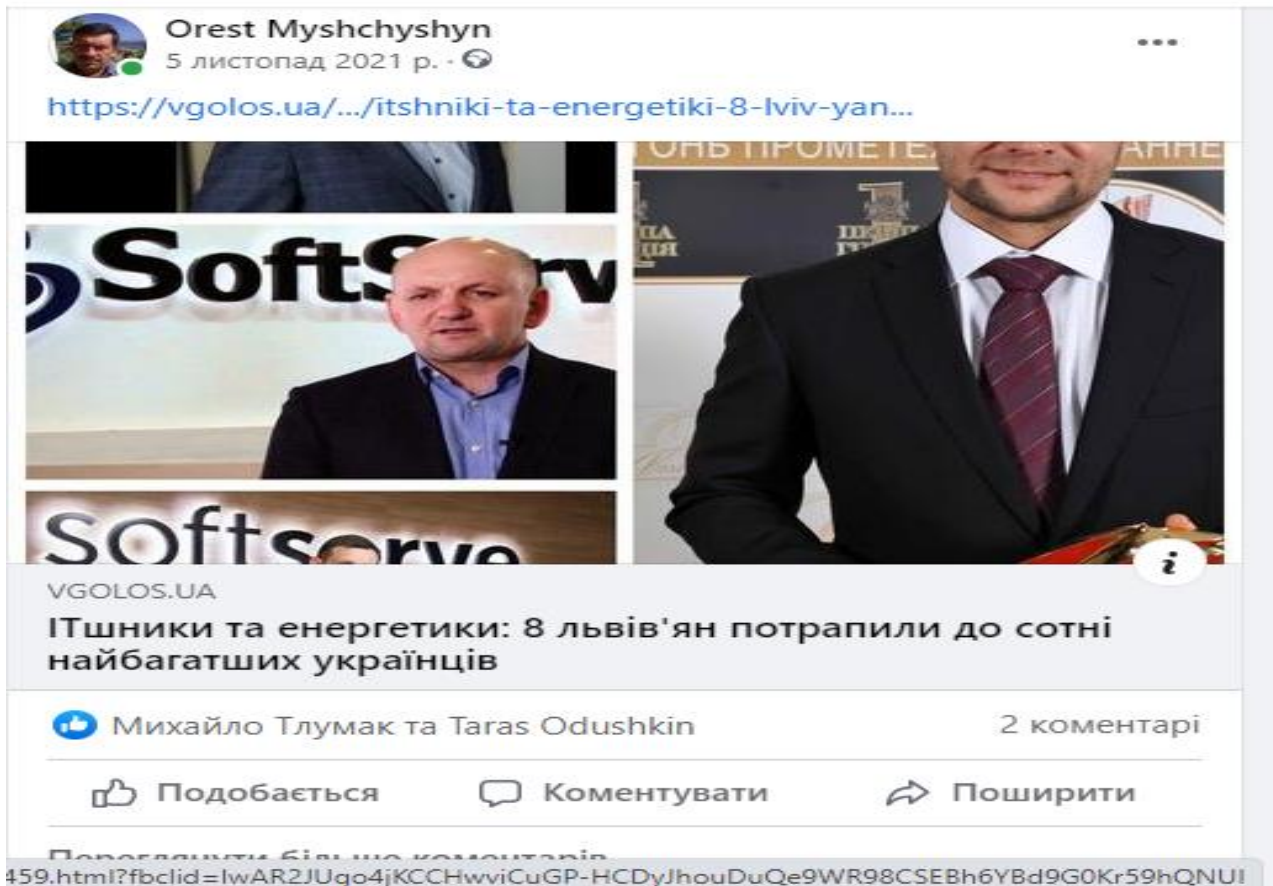
Найвідповідніші

Vasyi Shuba
Що це таке?Фото не збільшується
Подобається Відповісти 1 р.
Vasyi Shuba відпо... · 4 відповіді

Напишіть комент...

Ще один міф комплексний міф стосується наповнення бюджету міста Львова ФОПами, (програмістами, дрібними крамарями, рестораторами. Справді найбагатшими людьми є власники великих ІТ-компаній та мереж ресторанів і кафе, проте бюджет Львова наповнюють інші галузі економіки.

#6

Orest Myshchysyn
5 листопад 2021 р. ·

<https://vgolos.ua/.../itshniki-ta-energetiki-8-lviv-yan...>

VGOLOS.UA

Ітшники та енергетики: 8 львів'ян потрапили до сотні найбагатших українців

Михайло Тлумак та Taras Odushkin 2 коментарі

Подобається Коментувати Поширити

Переглянути більше коментарів

459.html?fbclid=IwAR2JUqo4jKCCHwviCuGP-HCDyJhouDuQe9WR98CSEBh6YBd9G0Kr59hQNUl

facebook.com/photo/?fbid=1310722059283742&set=a.401099970245960

Imported Imported From IE Gmail News YouTube Олимпиада 2022 Google запускат 6... МІНІСТЕРСТВО ФІ... Translate Subscription plans Other bookmarks

**ПРАЦІВНИКИ ДАНИХ ПІДПРИЄМСТ -
ОСНОВНІ НАПОВНЮВАЧІ БЮДЖЕТУ ЛЬВОВА (ПДФО, січень 2021)**

Підприємства Львівщини

Підприємство	Сума (млн грн)
Регіональна філія „Львівська залізниця“	27.40
ПАТ „Львівгаз“	15.80
ПАТ „Кредобанк“	11.60
ТзОВ „Бадер Україна“	11.50
ДП „Львівугілля“	10.90
ПрАТ „Львівобленерго“	9.40
ТзОВ „Леоні Ваерінг“	7.70
ТзОВ ТВК „Львівхолод“	7.70
ТзОВ „Сільпо-Фуд“	7.10
АТ КБ „Приватбанк“	6.50

Сума (млн грн) =

Sheet1 Sheet2 Dashboard1

Orest Myshchyslyn
18 лютий 2021 р. ...
Основні спонсори бюджету Львова та Львівщини (ПДФО-62%, Єдиний Податок - 20%)
Редагувати
15 34 коментарі 2 поширення
Подобається Коментувати Поширити
Найвідповідніші
Mykola Dzubinsky
неждначік, ні?
а де IT-монстри??!! 3
Подобається Відповісти 2 р.
Mykola Dzubinsky · 28 відповідей
Bohdan Gavronsky
Цю інфо треба робити в поєднанні з оборот+кількість найманих працівників, і тоді виводити податкове навантаження, а саме: кількість сплачених податків що обороту
Напишіть комент...

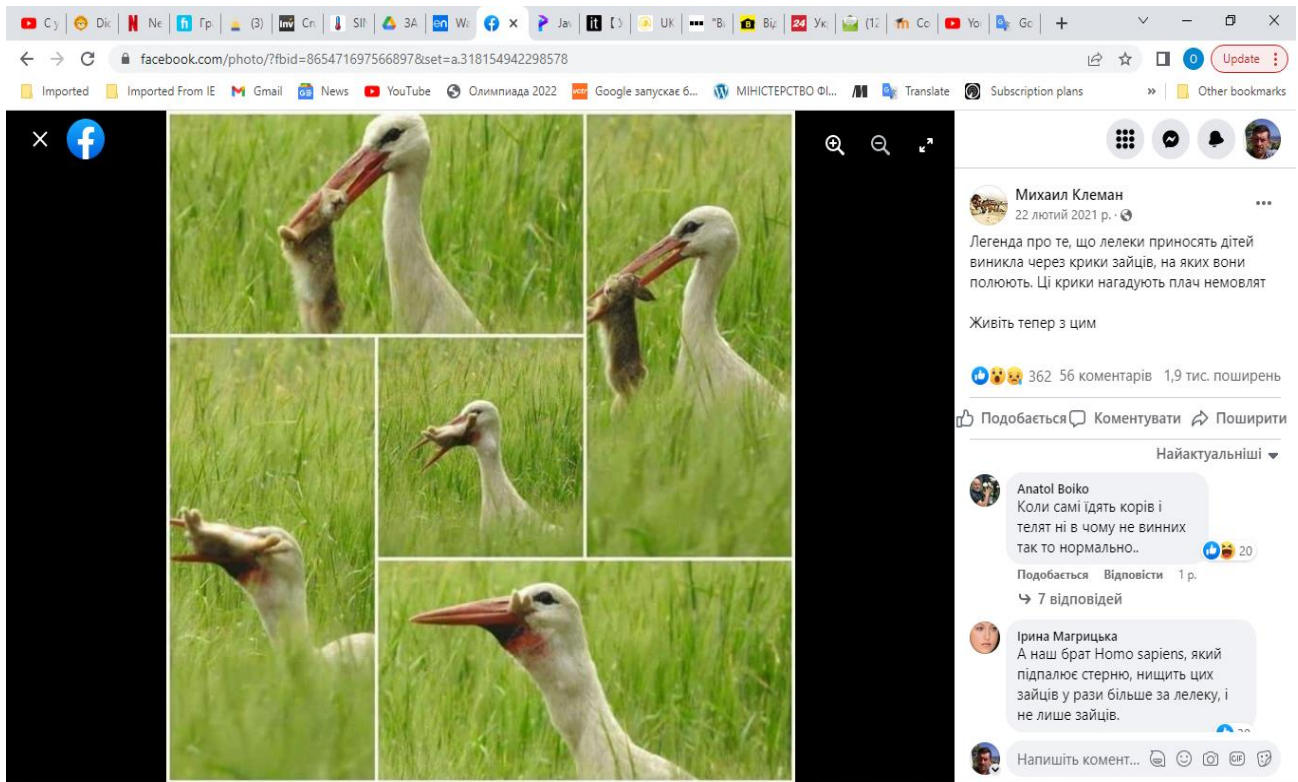
Ще один міф що Східну Галичину населяли до війни не українці, власне ця частина Австро-Угорщини була напевно найбільш мононаціональна, що відображено на карті.

#7

Ще один міф, який спростовано що лелеки приносять дітей в дзьобі, походження міфу значно жорстокіше.

#8

Ще один міф що росіяни мають якусь іншу економіку, крім експорту сировини, майже стовідсоткова кореляція графіків.

#12

Brent (price) Dollars per Barrel

Year	Price (Dollars per Barrel)
1986	18.52
1988	14.95
1990	23.68
1992	19.31
1994	15.84
1996	20.64
1998	19.12
2000	28.52
2002	28.89
2004	38.23
2006	54.42
2008	72.46
2009	61.49
2010	79.51
2011	111.26
2012	111.62
2013	108.64
2014	99.02
2016	52.35
2018	71.06
2020	63.19
2022	41.81

Russian GDP (gross domestic product)

Year	GDP
1989	507G
1991	517G
1993	460G
1995	435G
1997	396G
1999	392G
2001	271G
2003	260G
2005	307G
2007	764G
2009	990G
2011	1,300G
2013	1,661G
2015	1,223G
2017	1,525G
2019	2,052G
2021	2,210G
2022	2,377G
2023	2,064G
2024	1,368G
2025	1,285G
2026	1,578G
2027	1,658G
2028	1,638G
2029	1,464G

Facebook Post:
 Orest Myshchyslyn
 9 лютий 2021 р.
 Снівпадіня. Не думаю.
 17 reactions, 5 comments

Черговий міф, що віддалене навчання ефективніше за живе спілкування.

#14

Facebook Post:
 Orest Myshchyslyn
 5 грудня 2020 р.
 Лекція он-лайн (Zoom, Teams, ...)
 92 reactions, 8 comments

Ще один міф, точніше реальний приклад зародження міфу і перетворення його за неповний тиждень в інформаційно-психологічну спецоперацію.

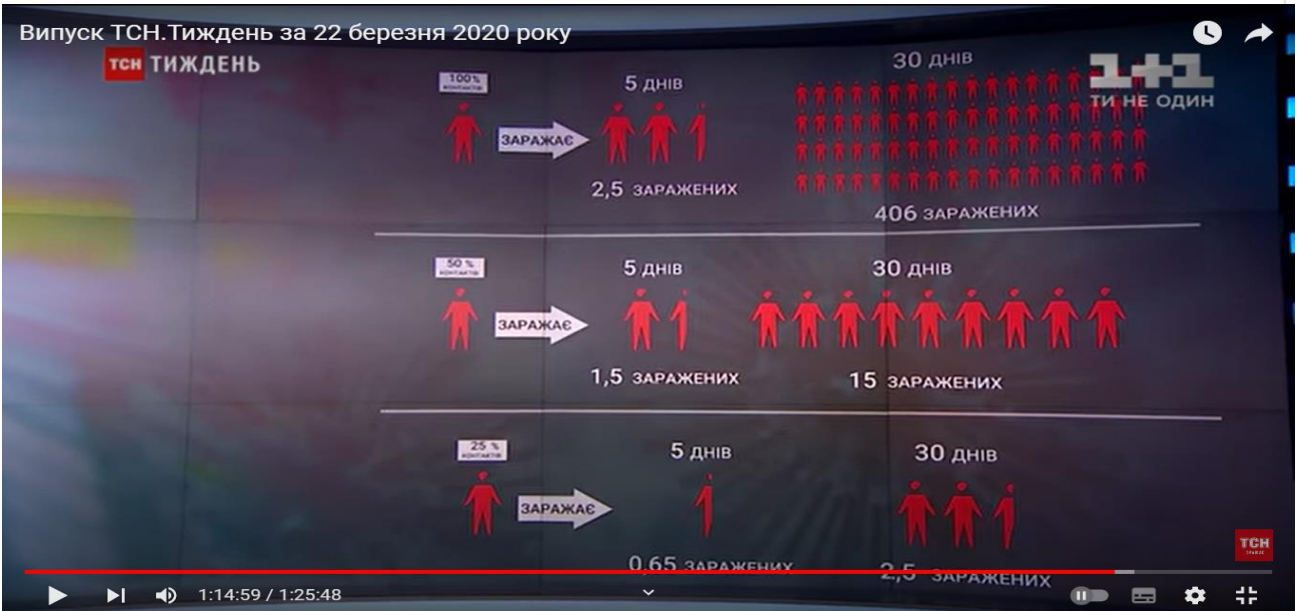
#17

20 березня 2020 р.

Iryna Shevchuk, Andro Gorbacio та ще 354

27 коментарів 10 тис. поширень

#18

Назаркевич І. Б., д.е.н., доц.

професор кафедри фінансового менеджменту

Львівський національний університет імені Івана Франка

ПЕРЦЕПТИВНІ АСПЕКТИ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Війна, спричинена агресією східного сусіда проти українського народу призвела трагічних наслідків, насамперед загибелі десятків тисяч українців. Окрім цього, масштабні зовнішні і внутрішні міграційні потоки українців та матеріальні збитки перевели національну економіку у стан критичної напруженості. Ці та інші чинники безумовно вплинули й загальний психоемоційний стан суспільства. Організація здорового мікроклімату та можливостей психологічної реабілітації населення займає сьогодні надзвичайно важливе значення, адже за понад 1,5 роки війни громадяни України, незалежно від місць їх перебування, часто переживають біль, відчай, спустошення, злість, страх та інші емоції, які екстраполюються на інші сфери суспільного життя.

Відповідно до цього в системі сучасної освіти важливим аспектом є якісна організація виховної роботи, спрямованої на формування сприятливого мікроклімату в студентських колективах. Для цього має бути сформована правильна система перцептивних заходів необхідних для підтримки належного рівня мотивації здобувачів вищої освіти до навчання, колективної згуртованості, громадської ініціативності та активності, соціальної відповідальності тощо.

Сьогодні в епоху цифровізації відбувається трансформація суспільних відносин, зокрема в питанні довіри. Люди покладаються більше на машини, програми, чат-боти, системи штучного інтелекту, що певним чином змінює міжособистісне сприйняття і загалом характер людського спілкування та стосунків. Особливо це стосується молоді, яка більш експресивно реагує на негативні подразники в людських відносинах. Це призводить до того, що молода людина починає шукати позитивні емоції в інтернет просторі, де часто

приховуються серйозні загрози (шахрайство, фішинг, організація незрозумілих флешмобів, участь в прихованих спільнотах, що переслідують злочинні цілі, платні ігри, оманливі пропозиції легких і великих заробітків тощо), що спричиняють іноді трагічні наслідки.

Поняття «перцепція» (від лат. *Perceptio*) у психології і соціології зазвичай розглядається як когнітивний процес сприйняття навколишнього світу. Сприймання, розуміння та оцінка людьми один одного відображає соціальну перцепцію або перцептивну сторону спілкування.

Перцептивні аспекти виховної діяльності – це передбачення реакції здобувачів вищої освіти на виховну дію та прогнозування її результатів. Це допомагає викладачам зрозуміти, як студенти сприймають подання інформації та як вони можуть на неї реагувати.

Перцептивні аспекти навчальної діяльності у закладах вищої освіти (ЗВО) стосуються чуттєвого досвіду та сприйняття ситуацій, у тому числі виховної діяльності, до яких студенти залучаються під час процесу навчання. Ці аспекти відіграють вирішальну роль у формуванні розуміння студентами відповідних процесів, явищ, обставин, збереження культури відносин та загального досвіду навчання. До головних складових перцептивних аспектів освітньої діяльності у ЗВО можна віднести:

1) *Візуальне сприйняття*. Зорове сприйняття включає обробку та інтерпретацію візуальних стимулів. У ЗВО візуальні аспекти включають подання інформації за допомогою лекцій, презентацій, відео, схем, діаграм та інших наочних посібників. Візуальні підказки можуть покращити розуміння, полегшити запам'ятовування знань і зробити процес навчання більш привабливим.

2) *Слухове сприйняття*. Слухове сприйняття стосується обробки та інтерпретації звуку. В освітній діяльності аудиторні аспекти включають прослуховування лекцій, участь в дискусіях, участь у груповій діяльності та отримання зворотного зв'язку. Чітке й ефективне вербальне спілкування разом

із відповідним використанням тональних варіацій і наголосу може значно вплинути на розуміння та залучення студентів.

3) *Тактильне сприйняття*. Тактильне сприйняття включає відчуття дотику та фізичну взаємодію студентів, наприклад з дослідницькими матеріалами й обладнанням. Хоча тактильні аспекти рідше використовуються в традиційних університетських умовах, вони можуть бути актуальними в таких галузях, як наука, інженерія та образотворче мистецтво. Практичні експерименти, лабораторні роботи, художні твори або навіть акт нотаток ручкою та папером можуть надати тактильний досвід, який покращить навчання та розуміння.

4) *Просторове сприйняття*. Просторове сприйняття пов'язане з розумінням та інтерпретацією фізичного простору та об'єктів у ньому. У ЗВО просторові аспекти можуть бути доречними в таких предметах, як архітектура, дизайн, географія чи фізика. Інтерактивні моделі, моделювання віртуальної реальності, екскурсії та практичні проекти можуть допомогти учням розвинути краще відчуття просторових відносин і покращити розуміння складних концепцій.

5) *Емоційне сприйняття*. Емоційне сприйняття стосується розпізнавання та інтерпретації емоцій як у себе, так і в інших. Емоційні аспекти відіграють важливу роль у процесі навчання, оскільки емоції можуть впливати на мотивацію, залученість і загальне когнітивне функціонування. Позитивне та сприятливе навчальне середовище, ефективний зворотній зв'язок і можливості для самовираження можуть сприяти емоційній залученості та покращувати навчальний досвід.

6) *Мультисенсорна інтеграція*. Інтеграція багатьох сенсорних модальностей, таких як поєднання зорових і слухових подразників, може покращити результати навчання. Наприклад, мультимедійні презентації, які включають текст, зображення, анімацію та дикторський текст, можуть залучати кілька органів чуття одночасно, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню.

Загалом навчальні заклади прагнуть створити різноманітне та інклюзивне навчальне середовище, яке відповідає різним аспектам сприйняття. Розглядаючи ці аспекти, університети можуть надати студентам більш захоплюючий, захоплюючий та ефективний освітній досвід.

Тому освітнім закладам, насамперед відводиться роль формування особистостей, а не просто транслювання навчального матеріалу для підготовки фахівця. В цьому контексті саме організація виховної діяльності крізь призму культурних, громадських, спортивних та інших заходів дає змогу навчитися молодим людям краще взаємодіяти в команді, довіряти один одному, приймати виважені індивідуальні й колективні рішення та нести відповідальність, забезпечувати належну підтримку, формувати систему цінностей важливу для кожного члена команди.

Петик Л. О., к.е.н., доц.

доцент кафедри фінансового менеджменту

Західна О.Р., к.е.н., доц.

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівський національний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСНОВНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ТРАНСФОРМАЦІЇ

В умовах важких випробувань, невизначеності та складних умовах функціонування, у яких опинилися більшість державних інституцій України на початку 2022 року, слід також окремо дослідити ситуацію, що склалася навколо закладів вищої освіти. У наші дні вже чітко стало зрозуміло, що система вищої освіти, попри активні процеси реформування, які відбувалися напередодні воєнних дій, виявилася закутою в бюрократичних механізмах і не мала змогу швидко реагувати на виклики суспільства. Війна посилила й розширила

виклики, що вже постали до цього перед вищою освітою через епідемію COVID-19. Для національної системи вищої освіти це випробовування стало ще й своєрідним стимулом, що відкрив вікно нових можливостей, ставши каталізатором давно назрілих модернізаційних змін у вищій освіті. Насамперед ідеться про розвиток цифрової та дистанційної вищої освіти, зокрема онлайнової. Проте перспективи трансформації системи вищої освіти не обмежено лише цими напрямками. Потребують пильної уваги також розвиток неформальної та інформальної вищої освіти, створення механізмів визнання її результатів у системі формальної вищої освіти. На часі постала й апробація та широке впровадження сучасних методів навчання з використанням інформаційних технологій [3].

Суттєвими викликами для закладів вищої освіти є:

- загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, обмеження доступу до базових потреб людини;
- масштабні руйнування освітньої інфраструктури: пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази, навчально-виробничих баз практики;
- вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу;
- загострення проблеми забезпечення доступу до освіти українським школярам та студентам, порушення неперервності освітнього процесу;
- втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових дій. Насильницька переорієнтація українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання;
- зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту;
- забезпечення розвитку приватної освіти на рівнях дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти [4].

Крім того, відкрита російська агресія проти України впродовж 2022 року завдала значних матеріальних збитків сфері освіти України, у т.ч. й вищої.

Функціонуючи в зазначеному векторі, заклади освіти мають на меті асекурувати інтенсивну та результативну адаптацію студентів як до нової системи соціальних відносин, що сформувалася в непростий для країни час, так і до нової форми навчання. Через воєнний стан, запроваджений в Україні, організація освітнього процесу в ЗВО відбувається відповідно до врахованої ситуації в регіоні, де вони знаходяться [2].

Унаслідок продовження дистанційного навчання здобувачі зіткнулися з такими проблемами, як: нова предметна та професійна термінологія; різка зміна змісту та обсягу навчального матеріалу, видів занять; відсутність навичок самостійної роботи; незвичні взаємини в системі «викладач – студент»; нове соціальне середовище, інші форми поведінки.

На основі дослідження особливостей дистанційного навчання ЮНЕСКО встановлено, що в усьому світі головними проблемами дистанційної освіти є соціальна ізоляція, фінансові проблеми, підключення до інтернету та тривожність, яка на сучасному етапі пов'язана з пандемією та війною.

Дистанційне навчання стає необхідним інструментом у всьому світі, оскільки розширює можливості як викладача, так і студента у віртуальному освітньому просторі, що особливо важливо в контексті стрімкого розвитку технічного прогресу, коли з'являється більше електронних ресурсів та їх продуктів.

Розглянемо переваги та певні недоліки під час дистанційного навчання студентів ЗВО у форматах онлайн-курсу та відеоконференції.

Перевагами формату онлайн-курсу є:

– використання освітніх платформ забезпечило час, необхідний для перебудови навчального процесу в сучасній критичній ситуації, попри те, що курси спочатку створювали як факультативні, призначені для допомоги студентам у підготовці до контрольного передекзаменаційного тестування;

- доступність та можливість роботи з електронними ресурсами з будь-якої точки світу;

- швидка передача інформації;

- ефективне оцінювання знань.

Недоліки формату онлайн-курсу:

- відсутність безпосереднього спілкування з викладачем під час вимушеної самоізоляції;

- можливе нерозуміння студентами причин своїх помилок;

- часта неможливість знайти необхідну інформацію;

- збільшено робочий час викладача для підготовки до занять.

Перевагами формату відеоконференції є:

- безпосереднє спілкування з викладачем;

- виправлення помилок за участі викладача;

- активізація взаємодії при роботі з групою;

- застосування різних форм навчання.

Недоліки формату відеоконференції:

- послаблення спілкування через технічні та мотиваційні причини;

- управління навчальним процесом ускладнене технічними проблемами, недосконалим програмним забезпеченням, недосвідченістю користувачів.

Поза сумнівом, російська збройна агресія 2022 року призведе до істотних змін у системі вищої освіти України в цілому. Передовсім скорочення державних видатків на вищу освіту та бюджетних місць у ЗВО, зниження доходів населення, значне посилення «освітньої міграції» можуть спричинити суттєве зниження попиту на вітчизняну вищу освіту з відповідними наслідками для викладачів, адміністрацій та мережі ЗВО. Водночас війна стрімко прискорила перебіг природних тенденцій розвитку системи вищої освіти щодо оптимізації та корекції її структури, обсягів і змісту [1].

Основним напрямом розвитку вищої освіти України в повоєнний період буде її адаптація до європейських аналогів у контексті реалізації статусу країни-кандидата на членство в Європейському Союзі, яка буде здійснюватися за такими напрямками:

- гармонізація законодавчо-нормативного, інституціонального та методологічного забезпечення цих освітніх сфер;

- приведення Національної рамки кваліфікацій відповідно до норм і положеннями Європейської рамки кваліфікацій (щодо освітньої кваліфікації фахового молодшого бакалавра, четвертого рівня для випускників профільних шкіл тощо), адаптування Національної системи кваліфікацій до європейських аналогів, діяльності вітчизняних інституцій, що забезпечують якість вищої та фахової передвищої освіти (НАЗЯВО, НАК) тощо;

- формування системи державно-приватного й соціального партнерства у сфері підготовки фахівців між провайдерами освітніх послуг та їх користувачами/споживачами, зокрема роботодавцями й професійними організаціями;

- запровадження в практичну діяльність ЗВО та ЗФПВО підготовки, перепідготовки кадрів і підвищення їх кваліфікації за мікроступенями (мікрокредитами/мікрокваліфікаціями) [4].

Список використаних джерел:

1. Іщенко А., Карпенко М. Українська система вищої освіти в умовах воєнної агресії РФ: проблеми й перспективи. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/ukrayinska-systema-vyshchoyi-osvity-v-umovakh-voennoyi-ahresiyi-rf-problemy-y>

2. Кошелева О. Б., Кравчук О. А., Цисельська О. В. Формування моделі надання освітніх послуг ЗВО в умовах воєнного стану. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 2. С. 114–122
URL: <http://journals.uran.ua/bdi/article/view/263982>

3. Лопушинський І. П., ДУРМАН О.Л. Функціонування системи вищої освіти України в умовах воєнного стану. URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/84/78

4. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Інститут освітньої аналітики, 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analityc.zbirn-Osvita.Ukrayiny>

Решота О. А., к. н. держ. упр., доц.

доцент кафедри публічного адміністрування

та управління бізнесом

Львівський національний університет ім. І. Франка

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНИХ АСПЕКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Запровадження воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року через повномасштабне вторгнення російських військ, бойові дії, ракетні обстріли та окупацію частини території України внесли значні корективи у реалізацію освітнього та навчального процесів вітчизняних закладів освіти з причин загрозливої та нестабільності ситуації та прямої небезпеки життю та здоров'ю населенню держави. Однак, як і під час пандемії COVID-19, так і у часи запровадження воєнного стану в нашій державі відбулась швидка адаптація діяльності закладів вищої освіти та освітнього процесу до викликів сьогодення. Освітній процес набув специфічних рис, адже мав бути зорієнтований, у першу чергу, на можливість отримання здобувачами вищої освіти знань та здійснення викладацької діяльності освітянами в безпечних умовах. Запровадження змішаного формату навчання, можливість переміщення в укриття для продовження освітнього процесу під час повітряної небезпеки, можливість

переходу на індивідуальних графік навчання для студентів, що вимушено знаходяться за кордоном та внутрішньо переміщених осіб тощо – усе це сучасні реалії вітчизняної освіти.

В умовах налагодження освітнього процесу та надання стабільних і якісних освітніх послуг у більшості закладів вищої освіти прослідковуються тенденції із зміщення акцентів з академічних успіхів на підтримку і нормалізацію психічного стану здобувачів вищої освіти та професорсько-викладацького складу ВНЗ під час війни, виникає значна потреба до підвищення мотиваційних чинників студентства та освітян, поглиблення самоосвіти та саморозвитку, удосконалення навиків стресостійкості та адаптивності тощо.

Важливу роль в процесі підвищення мотивації студентства до навчання в умовах сьогодення відіграє викладач, не лише як організатор та надавач освітніх послуг, а як особистість, наставник, ментор. Саме безпосередньо на рівні викладання навчальної дисципліни учасники освітнього процесу впливають на мотивацію через першочергове усвідомлення цінності набутих професійних знань та навичок, що сприяють особистісному та інтелектуальному розвитку студентів.

Основними аспектами формування мотивації до навчального процесу є гармонійне поєднання та розвиток внутрішньої та когнітивної мотивацій, що в сукупності сприяють підвищенню продуктивності пізнавальної діяльності та активного освоєння змісту освіти студентською молоддю. До внутрішньої мотивації особистості належить глибоке усвідомлення потреби у здобутті професійних навичок для майбутньої успішної самореалізації у кар'єрі, уміння самоорганізації, самоосвіти та самоконтролю.

Активація усіх чинників внутрішньої мотивації студента до здобуття освіти – це найефективніший метод стимулювання до навчання, однак і найбільш складний у воєнних умовах, адже постійні стресові ситуації, несприятливий психологічний клімат, знаходження в укритті, зміна звичного розпорядку життя виступають демотивуючими факторами, що негативно

впливають на уміння засвоювати навчальний матеріал, зосередженість та критичне мислення під час виконання завдань, аналітичні здібності та саме бажання освоювати нові знання.

Вагомим аспектом стимулювання мотивації здобувачів вищої освіти сьогодні є підвищення когнітивної мотивації студентів, що першочергово залежить від викладача. Основними мотиваційними елементами у цьому випадку виступають уміння викладача індивідуально підходити до потреб та зацікавленостей студента й підтримувати зворотній зв'язок, практикувати максимальну залученість здобувачів освіти до різних форм діяльності, надавати можливість вибору та сприяти різноманітності й практичному ухилу завдань навчальної дисципліни, запроваджувати інтерактивні методи навчання, ініціювати взаємодію з іншими студентами, формувати комфортний психологічний клімат на заняттях тощо.

Вирішальною передумовою забезпечення успішного навчання студентів ЗВО є свідоме врахування мотиваційного фактора і керування ним упродовж усього навчального процесу, вплив на нього завдяки вдало підбраному матеріалу, методів і прийомів презентації і закріплення, організації різних форм роботи [1]. Тому, на нашу думку, для підвищення когнітивної мотивації студентів викладачеві варто збільшити кількість креативних пізнавальних занять, сприяти розвитку цифрових компетентностей студентів за допомогою ефективного застосування інтерактивних навчальних платформ, гейміфікації освітнього процесу, залученню до занять гостей лекторів, фахівців-практиків задля розширення знань зі спеціальності, залучення фахівців психологічної служби для оцінки мікроклімату групи, сприяти проведенню тренінгових занять тощо.

Отже, доходимо висновку, що висока вмотивованість здобувачів вищої освіти виступає вагомим чинником успішності освітнього процесу в умовах війни, а формування та розвиток мотивації студентів, в першу чергу, повинні забезпечуватись як особистісним прагненням саморозвитку молодих людей, так і професорсько-викладацьким складом ЗВО. Основними завданнями викладача,

як надавача освітніх послуг, є така організація та здійснення освітнього процесу, що дозволить розкрити індивідуальний потенціал студента, сприяти формуванню свідомої потреби молоді до отримання нових знань та всебічного особистісного розвитку та самовдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Москалюк М., Москалюк Н. Підвищення мотивації студентів в умовах дистанційного навчання під час військових дій. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету, (60), С. 118-127. [URL:http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/663](http://visnyk.idgu.edu.ua/index.php/nv/article/view/663) (дата звернення: 11.04.2023.)

Сич О. А., к.е.н., доц.

*доцент кафедри фінансового менеджменту
Львівський національний університет ім. І. Франка*

ВИКОРИСТАННЯ ЧАТУ GPT В РОБОТІ ВИКЛАДАЧА

Chat GPT[1] – це потужний інструмент, який може допомогти викладачам полегшити та покращити свою роботу. За кордоном [2] розробляють методи його використання під час семінарських та практичних занять, а також в самостійній навчальній діяльності.

Зокрема, у дослідженні зосереджено увагу на тому, як використовувати Chat-GPT для створення завдань, тестів, оцінювання, надання учням **МОЖЛИВОСТІ** самооцінювання при виконанні завдання.

Ось десять основних прийомів, якими можуть користуватись викладачі ЗВО, для вдосконалення лекційного матеріалу та підвищення якості семінарських занять.

1. Використовуйте Chat GPT, щоб створювати підказки для обговорення, які спонукають студентів думати критично і вирішувати

проблеми. Наприклад, ви можете ввести такий запит у Chat GPT: «Як ви можете використати свої попередні знання та навички, щоб вирішити [вказати проблему]? Які стратегії ви б використали, щоб подолати перешкоди?»

2. Використовуйте Chat GPT, щоб створювати тести та оцінювання, які перевірятимуть розуміння студентами матеріалу. Ви можете ввести такий запит у Chat GPT: «Створіть тест з 5 запитаннями з декількома відповідями, які оцінюють розуміння [вказати проблему] або оцінюють розуміння тексту [вставити текст]?»

3. Ставте дедалі складніші завдання, які враховують попередні знання та вміння кожного учня. Використовуйте Chat GPT, щоб створювати диференційовані призначення, адаптовані до кожної потреби та здібності студента. Ви можете ввести такий запит у Chat GPT: «Створіть завдання, яке буде складним для студентів, які мають сильні розуміння [концепції, що викладається], а також надає підказки для студентів, які лише освоюють цей матеріал».

4. Використовуйте Chat GPT для створення прикладів високоякісних відповідей на завдання. Ви можете ввести такий запит у Chat GPT: «Створіть приклад добре написаного есе на [тему], яке відповідає критеріям оцінки відмінно»

5. Використовуйте Chat GPT, щоб створювати запитання для формального оцінювання, які допоможуть вам перевірити розуміння студентами та визначення сфер для вдосконалення. Ви можете ввести наступну підказку в Chat GPT: «Створіть 5 запитань із множинним варіантом відповіді, які оцінюють розуміння учнями [концепції, що викладається]».

6. Використовуйте Chat GPT, щоб створити глосарій термінів і визначень, які стосуються теми або навчального блоку. Ви можете ввести такий запит у Chat GPT: «Створіть глосарій термінів і визначень для розділу про [концепцію, що викладається].»

7. Використовуйте Chat GPT, щоб генерувати підказки для структурованих заходів самооцінювання, які заохочувати студентів думати про

свій процес навчання та прогрес. Ви можете ввести такий запит у Chat GPT: «Створіть набір запитань, які студенти можуть використовувати, щоб обміркувати свою ефективність у [предметі] на основі наступних критеріїв оцінювання [вказати критерії]».

8. Використовуйте Chat GPT, щоб створювати текст на основі наукової статті, монографії науковця, що буде адаптований до потреб та розуміння кожного студента. Ви можете ввести такий запит у Chat GPT: «Створіть резюме наведеного тексту простими словами, або для розуміння студентами [вставити текст]».

9. Використовуйте Chat GPT, щоб генерувати ідеї щодо альтернативних методів оцінювання, як-от проекти, презентації або портфоліо. Ви можете ввести наступне у Chat GPT: «Створіть список із 5 альтернативних методів оцінювання, які можна використовувати для оцінки розуміння студентами [концепції, що викладається]».

10. Використовуйте Chat GPT, щоб генерувати підказки для заходів професійного розвитку, які допомогти викладачам покращити свої навички ефективного використання даних. Ви можете ввести наступне повідомлення в Chat GPT: «Створіть список із 5 професійних розробок заходи, які можуть бути використані, щоб допомогти викладачу покращити свої навички використання даних ефективно».

Список використаних джерел:

1. Chat GPT. URL: <https://chatgpt.org.ua/uk.php>
2. A Teacher's Prompt Guide to ChatGPT. CESE NSW «What Works Best in Practice» URL: <https://usergeneratededucation.files.wordpress.com/2023/01/a-teachers-prompt-guide-to-chatgpt-aligned-with-what-works-best.pdf>

Смолінська С. Д., к.е.н., доц.

доцент кафедри фінансового менеджменту

Ясіновська І. Ф., к.е.н., доц.

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівський національний університет ім. І. Франка

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

В світі впродовж останніх років різко зросла роль та значення дистанційної форми освіти. Така тенденція зумовлена рядом причин, зокрема пандемією, спричиненої штамом вірусу Covid-19. Проте, хоч дистанційна форма навчання була запроваджена, як альтернатива очної форми, і на початкових етапах супроводжувалася певними труднощами, проте зарекомендувала себе з позитивної сторони.

Ефективність самостійного навчання, більше, ніж інших форм освіти, залежить від способів надання навчальних матеріалів, контролювання роботи і контактування з викладачем. Тому, насамперед, розвиток цієї форми навчання був зумовлений упровадженням новітніх інформаційних технологій і засобів комунікації. Еволюція в цьому напрямку зумовила те, що в сучасному розумінні дистанційне навчання – це сучасна форма освіти, в якій інтегровані елементи всіх видів навчання (очного, вечірнього, заочного) на основі використання новітніх комп'ютерних і телекомунікаційних технологій [2].

Дистанційна форма навчання є максимально гнучкою та доступною для бажаючих отримати знання. На даний час активно обговорюються переваги та недоліки дистанційного навчання.

До переваг дистанційної форми навчання можна віднести:

- доступність до навчання з погляду того, що навчатися можна не виходячи з дому чи офісу, перебуваючи в будь якій точці планети, де є доступ до інтернету;
- можливість навчатися без відриву від основної діяльності;
- доступність 24/7 до навчальних матеріалів;

- навчання в спокійній обстановці, оцінювання відбувається в on-line форматі;

- зручність та економія часу як для здобувача освіти, так і викладача, оскільки не потрібно витрачати час на дорогу до закладу освіти.

Водночас, дистанційна форма навчання має ряд недоліків, зокрема:

- здобувач освіти повинен бути мотивованим, оскільки від цього в значній мірі буде залежати його уважність та активність на заняттях, якість одержаних знань;

- організація та підготовка ефективного навчання дистанційно вимагає значних затрат часу та зусиль викладача, застосування індивідуальних, креативних та інтерактивних методів навчання для того, щоб матеріал подавався цікаво, у легкій для сприйняття формі;

- проблема щодо ідентифікації здобувача освіти, яку все ж можна вирішити, якщо забезпечити можливість використання платформ, на яких ідентифікація здійснюється за корпоративною поштою (наприклад Teams);

- недостатній безпосередній контакт між викладачем та здобувачем освіти через надмірну професійну завантаженість вітчизняних педагогів;

- потрібна висока самоорганізація здобувача освіти.

Дистанційне навчання в Європі набуло інтенсивного розвитку на початку 70-х років минулого століття і пов'язане зі створенням низки відкритих університетів (університетів дистанційної освіти). Нині кожна європейська країна має групу навчальних закладів, що реалізують дистанційні програми. Методики такого навчання досить добре відпрацьовані. Значний інтерес викликають програми навчання із застосуванням нових інформаційних технологій – технології опосередкованого активного спілкування викладачів зі студентами з використанням телекомунікаційного зв'язку та методології індивідуальної роботи студентів з навчальним матеріалом, представленим у електронному вигляді. Інформаційні технології є важливим інструментом покращення якості освіти, оскільки дозволяють необмежено розширити доступ до інформації, урізноманітнюють технології, тощо. Інформаційні навчальні

технології – це не просто зв’язна ланка між учителем та учнем, вони сприяють особистісно зорієнтованому підходу в навчанні [1].

Зацікавленість в дистанційній освіті зростає і в Україні. Подальший розвиток якісної дистанційної освіти сприятиме збільшенню чисельності споживачів освітніх послуг; створенню додаткових робочих місць; забезпеченню можливості для навчання громадян, незалежно від їх місця знаходження; можливість доступу до української освіти для громадян, які змушені були емігрувати.

Список використаних джерел:

1. Бандрівська Н. Дистанційне навчання в вищій школі. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2664>.
2. Прибилова В.М. Проблеми та переваги дистанційного навчання у вищих навчальних закладах України. URL: <file:///C:/Users/Laki/Downloads/8791-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-17478-1-10-20170726.pdf>

Стадник Ю.А., к.е.н., доц.

*доцент кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
Львівський національний університет ім. І. Франка*

ПРОБЛЕМИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Навчальний процес в закладах освіти протягом останніх років (2020, 2021) тривалий час проводився онлайн через оголошений карантин, викликаний епідемією COVID-19, а 2022 рік докорінно змінив життя українців до 24 лютого і після, коли РФ розпочала масштабне вторгнення до України.

Підготовка випускника у ЗВО – виклик сьогодення, який потребує від науково-педагогічного складу ЗВО максимальної перебудови й активізації своїх професійних якостей. В Інтернеті присутні інформативні матеріали стосовно

організації навчання в умовах пандемії COVID-19, воєнного стану в ЗВО, але на жаль, вони мають теоретичний характер. Велика кількість студентів виїхали і перебувають зараз за кордоном (Польща, Норвегія, Данія, Німеччина, США та інші країни). На сьогодні у тих хто виїхав проходить період адаптації в названих країнах. Наприклад, у Німеччині деякі студенти виказують бажання успішно скласти сесію і перевестися навчатися на до німецьких університетів, подібною є ситуація і у інших країнах, тому що багато європейських країн створює умови безкоштовного навчання і проживання для українських студентів-біженців.

Це серйозний сигнал щодо відтоку студентів навчатися за кордоном, зокрема хлопців. З огляду на гендерну сегрегацію, що у своїй більшості студенти чоловічої статі навчаються на інженерно-технологічних спеціальностях, які затребувані на ринку праці і є конкурентними у порівнянні з гуманітарними спеціальностями.

Також студенти, які виїхали за кордон, проблемою номер один визначають володіння мовою, причому відзначають, що в університетах є групи, де курси викладаються на англійській мові.

Ще однією проблемою є якість освіти та глибина отриманих знань. Дипломи бакалаврів у нас видають майже усім, після кількох років дистанційного навчання в умовах карантину COVID19 і воєнного стану. Хоча відвідуваннями, навіть онлайн курсів, багато студентів себе не переобтяжували. Тобто виникла критична ситуація відвідування студентами онлайн занять не тільки старших курсів, а і молодших, першокурсників, особливо тих студентів, які навчаються на контрактній формі, бо мають усталену думку про те, що сплачують за навчання, тому їх не відраховують з університету. У зв'язку з цим ми вже повстали перед таким явищем, коли дипломи про вищу освіту вручають усім без винятку, а тоді вони сильно знецінюються.

І, звичайно, потрібно згадати про цінність праці викладача, яка на сьогодні, на жаль, є так знецінена як ніколи. Останнім часом ми всі перебуваємо під гаслом «Студенти – перш за все». Виходячи з Конвенції з прав

дитини, дитина – це «людська істота, що не досягла віку вісімнадцяти років». Але останнім часом діти, які приходять навчатися до ЗВО починають установлювати свої правила у вищій школі. Викладач не може зробити зауваження студенту за неохайний

вигляд, недоречний одяг, брутальну поведінку, під час онлайн заняття вимагати включеної камери.

В таких складних умовах губиться, а може вже загублено нитку Учень – Учитель, Студент – Викладач. І, мабуть, доведеться прикласти значних зусиль, щоб її відновити.

Список використаних джерел:

1. Петько Л. В. Виклики ХХІ століття для освітнього простору України. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Серія: Педагогіка : наук. журн. / Чорном. держ. ун-т імені Петра Могили.

Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. Т. 303. Вип. 291. С. 10–14.

2. Рябчун Ю. 56 % українців вважають, що дистанційне навчання руйнує психіку і соціальні навички дітей – НАПН. Суспільні новини. 28 жовтня 2021. URI : <https://suspilne.media/175740-56-ukrainsiv-vvazaut-sodistancijne-navcanna-rujnue-psihiku-i-socialni-navicki-ditej-napn/>

3. Скрипник В. Особливості перебігу та самосприйняття соціальнопсихологічної адаптації студентів-першокурсників. Психологія і суспільство. 2005. № 2. С. 87–93.

Шевчук І.Б., д.е.н., проф.

*завідувач кафедри цифрової економіки та бізнес-аналітики
Львівський національний університет ім. І. Франка*

ФОРМУВАННЯ НОВИХ ВИКЛИКІВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну та запровадження воєнного стану внесли свої корективи, фактично, у всі сфери суспільного життя. Система вищої освіти не є виключенням. Під час воєнного стану перед нею постали нові виклики, реагувати на які вкрай необхідно задля збереження вищої освіти в Україні та підвищення її вкладу у соціально-економічний розвиток країни та її регіонів.

Такими викликами стали:

1) Знищення інфраструктури закладів вищої освіти

Попри і так складну ситуацію у вищій освіті України, сьогодні низка ЗВО потерпають від нищівного впливу війни. Абсолютна більшість університетів зіткнулись з територіальною «розпорошеністю» студентів і персоналу і перейшли на дистанційну або змішану форму навчання. У найбільш критичному стані опинились ЗВО, розташовані в зонах активних бойових дій. Студенти та співробітники вимушені були виїхати за межі регіону. В наслідок інтенсивних обстрілів і бомбардувань інфраструктура цих ЗВО зазнала різного рівня пошкоджень і руйнувань.

2) Скорочення фінансування вищої освіти

Освіта й наука в Україні завжди фінансувалися за залишковим принципом. Законом України «Про освіту» передбачається фінансування галузі у розмірі не менше 10 % ВВП. Досягти такого рівня її фінансування ще не вдавалось ніколи. У проекті Державного бюджету України на 2022 р. уперше видатки на освіту зведеного бюджету 2022 р. були передбачені у розмірі понад 7% ВВП (392,2 млрд грн). Проте війна внесла свої корективи і Постановою Кабінету Міністрів № 401 від 1 квітня 2022 р. було здійснено перерозподіл

державного бюджету України на 2022 р., якою збільшено обсяг видатків за програмою «Резервний фонд» на суму 73,3 млрд грн. для фінансування потреб оборони та безпеки [3]. У силу чого видатки на освіту скоротилися на 14 млрд грн. за рахунок зменшення бюджетних асигнувань на забезпечення здобуття професійно-технічної та професійної освіти, наукової діяльності установ, надання освіти установами загальної середньої освіти державної форми власності, підготовки кадрів ЗВО, виплати академічних стипендій, освітніх субвенцій місцевим бюджетам та ін.

Перманентно скорочується обсяг державного замовлення на підготовку фахівців. В умовах воєнного стану слід очікувати ще більшого його скорочення, що буде мати особливо негативні наслідки для регіональних ЗВО, які не можуть розраховувати на значний приплив абітурієнтів, які навчатимуться за власні кошти, через низький рівень доходів населення, а також через активні бойові дії. Усе це створює умови для відтоку студентів до потужних обласних і столичних освітніх центрів, а також до ЗВО у більш безпечних містах в центральних і західних регіонах України. У сукупності все зазначене може призвести до занепаду закладів вищої освіти та погіршення якості освітніх послуг.

3) Втрата кадрового потенціалу

Існує суттєвий розрив в оплаті праці між сектором вищої освіти й іншими секторами економіки. Також заробітна плата науково-педагогічного персоналу ЗВО в Україні є набагато нижчою, ніж у провідних країнах світу. Спостерігається суттєва регіональна диференціація оплати праці науково-педагогічних працівників у закладах вищої освіти, що підпорядковані МОН України.

Низька оплата праці призвели до падіння престижності цього виду діяльності, що спонукає викладачів залишати професію та переходити у більш оплачувані сфери діяльності. Або працевлаштовуватись у закордонних ЗВО.

4) Відтік українських та іноземних студентів із ЗВО

Іноземні громадяни більш ніж 150 країн світу можуть навчатися у 240 закладах вищої освіти України і здобувати вищу освіту за різними спеціальностями. До війни Україна займала 1,5% світового ринку для іноземних студентів [2].

За даними Міністерства освіти України від початку війни за кордон виїхало понад 60 тис іноземних студентів, які продовжують навчатися в українських ЗВО онлайн. Згодом проблема їхнього повернення в Україну стоятиме досить гостро, особливо у заклади тих регіонів, які зазнали значних ушкоджень від військової агресії РФ. Їх частка тільки у найбільш популярних ЗВО Харківської, Одеської, Запорізької та Дніпропетровської областей становить 15% від усіх іноземних студентів. Якщо прийняти до уваги інші заклади даних регіонів та ще заклади вищої освіти Сумської, Херсонської, Миколаївської, Донецької та Луганської областей, то тут можна говорити, що приблизно 40% іноземних студентів не матимуть змоги довгий час повернутися в Україну та продовжувати навчання. Більшість з них навчається на медичних спеціальностях, тому тривале навчання для них у дистанційному форматі не є прийнятним.

Іноземні студенти є важливою складовою інвестицій не лише у розвиток вищої освіти, а й економіку країни. Тому важливо її не втратити, тим більше у такі часи, коли в умовах воєнного стану збільшується відтік українських студентів за кордон: частина поступає на перший курс, а частина переводиться з українських ЗВО. Що є ще одним суттєвим викликом для вищої освіти України.

Серед випускників українських шкіл бажаючих навчатися у закордонних ЗВО з кожним роком зростає. Тільки у Польщі їх кількість за останнє десятиріччя зросла у 7,8 рази (з 4879 осіб у 2010/11 н.р. до 38473 осіб у 2020/21 н.р.), що становить 3,4% усіх студентів України або 60% усіх іноземних студентів Польщі. При цьому, лише 6% з них планують після здобуття освіти повернутися в Україну [1].

Задля запобігання таких втрат, потрібно формувати та реалізовувати освітню політику в державі таким чином, щоб досягти позитивного значення так званого показника «вхідної/вихідної мобільності студентів» (inbound/outbound ratio). Адже країни Східної Європи зацікавлені у наших студентах та мають можливості для їхнього залучення. Тим більше в умовах війни в Україні. Зараз закордонні ЗВО пропонують лояльні умови для навчання, що спонукає студентів, які виїздом рятувалися від війни, залишатися там на навчання. У разі продовження війни потрібно реалізовувати програми подвійних дипломів (дозволять студентам закінчити їхнє навчання водночас зі збереженням зв'язків з університетом в Україні), створювати відкритий український університет тощо.

5) Забезпечення академічної доброчесності у закладах вищої освіти в умовах воєнного стану та збереження якості освіти

Питання дотримання принципів академічної доброчесності всіма учасниками навчального процесу у закладах вищої освіти завжди стояло досить гостро. Особливого змісту воно набуває у такі складні для соціально-економічного розвитку України часи як карантинний, посткарантинний та воєнний періоди. Коли як для викладачів, так і студентів складається ціла низка умов, що не завжди сприяють дотриманню ними визначеної сукупності етичних принципів та визначених законом правил під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Адже, академічна доброчесність це не лише академічний плагіат, а й самоплагіат, фабрикація, обман, списування, хабарництво, необ'єктивне оцінювання.

Академічна доброчесність починається із доброчесної поведінки викладача та здобувача, що, в свою чергу, передбачає дотримання п'яти фундаментальних цінностей: чесності, довіри, справедливості, поваги, відповідальності та відваги до дій. Доволі складно дотримуватися їх було у звичайних умовах. Ще складніше стає під психологічним тиском війни. Адже викладачі та студенти перебувають зараз у стані підвищеної тривожності, дехто

навіть у депресивному стані через постійні тривоги, втрату роботи, загибель близьких, переїзд з постійного місця проживання тощо. А навчальний процес триває. Викладачам потрібно проводити заняття, опитувати студентів, давати завдання і всіляко залучати студентів у навчальний процес. І це не завжди вдається зробити настільки якісно, якби хотілося викладачу. Те саме можна сказати і про студентів, які через низку об'єктивних причин не можуть долучитися до онлайн заняття чи виконати завдання. За таких умов кожному із учасників навчального процесу доводиться виходити із ситуації, яка склалася, по-своєму і не завжди з дотриманням принципів академічної доброчесності.

б) ЗВО потрібно готуватися до повернення до офлайн навчання

Зкладам вищої освіти для повернення до офлайн навчання потрібно створити максимально можливі умови для праці та навчання з урахуванням всіх заходів безпеки в умовах воєнного стану.

7) Складні умови вступу абітурієнтів на навчання до ЗВО

У 2023 р. випускники вступатимуть на перший курс закладів вищої освіти України на основі національного мультипредметного тесту (НМТ), а не зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО). Не всі абітурієнти, які перебувають за кордоном, в силу певних причин зможуть взяти у ньому участь. Щодо іноземних абітурієнтів, то їх цього року також буде недобір, оскільки деякі країни забороняють своїм громадянам їхати на навчання в Україну через війну.

Наведеного достатньо, щоб зрозуміти наскільки ускладниться функціонування системи вищої освіти України в умовах воєнного стану та на які соціально-економічні виклики сьогодення потрібно оперативно реагувати, щоб зараз зберегти і в подальшому її розвивати.

Попри низку викликів для сучасної системи вищої освіти, які постали внаслідок російської агресії проти України, вона ще отримує певні можливості для розвитку. По-перше, можливості міжнародної академічної мобільності для викладачів і студентів у провідних університетах Європи. По-друге, інтенсивне впровадження інформаційних технологій в освітній процес та підвищення професіоналізму викладачів. По-третє, застосування технології гнучкого

навчання. По-четверте, кооперація між українськими та закордонними ЗВО. По-п'яте, впровадження моделі «освіта протягом життя». По-шосте, впровадження дистанційної форми навчання як повноцінної форми навчання для здобуття вищої освіти на деяких спеціальностях. По-сьоме, для студентів – можливість одночасно навчатися та працювати (отримання практичного досвіду), а для викладачів – працювати в освітній та іншій сферах (передавати практичний досвід студентам). По-восьме, удосконалення територіальної організації вищої освіти в Україні (переміщення у великі міста ЗВО з територій, де ведуться активні бойові дії). По-дев'яте, можливість побачити приховані проблеми у вищій освіті й працювати над викорененням їх причин. По-десяте, можливість використання викладачами та студентами освітніх ресурсів як от Coursera тощо.

Повномасштабна війна та запровадження воєнного стану обумовлює низку загроз та можливостей для розвитку вищої освіти в Україні. Головне при цьому вчасно виявляти ці загрози та виробляти механізми для послаблення їх впливу, а кожену можливість якнайповніше реалізувати.

Список використаних джерел:

1. Ukrainian Students in Poland: Policies of Engagement, Integration, Students' Motivation and Plans. URL: https://cedos.org.ua/pdf/Ukrainian_students_in_Poland_policies_of_involvement_integration_students%E2%80%99_motivation_and_plans.pdf
2. Навчальні програми будуть змінені вже наступного року. URL: https://lb.ua/society/2022/05/25/517898_navchalni_programi_budut_zmineni.html
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2022 р. № 401 “Про спрямування коштів до резервного фонду державного бюджету”. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-spryamuvannya-koshtiv-do-rezervnogo-fondu-derzhavnogo-byudzhetu-401>

Шот А. П., к.е.н., доц.

*доцент кафедри обліку, аналізу і контролю
Львівський національний університет ім. І. Франка*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Система вищої освіти України, як і інші сфери життя країни, зазнала суттєвих втрат і руйнувань внаслідок війни, яку розпочала росія 24 лютого 2022 року проти України. Упродовж двох років до початку повномасштабної війни освітня сфера України функціонувала в умовах пандемії COVID-19. До початку цих подій на першому плані для системи вищої освіти стояли питання реформування, імплементації норм прийнятого у 2014 році у новій редакції Закону України «Про вищу освіту»[1], створення системи внутрішнього та зовнішнього забезпечення якості вищої освіти, узгодженої зі стандартами, що діють у Європейському просторі вищої освіти, та інші першочергові завдання.

Якщо з початком пандемії терміново необхідно було вирішувати питання створення безпечного середовища та запровадження дистанційного формату навчання, то після початку повномасштабної збройної агресії росії ситуація у вищій освіті України значно ускладнилася. Освітній процес було призупинено, увесь цей час зазнають руйнувань будівлі українських закладів освіти, учасники освітнього процесу опинилися в різних умовах, часто за межами України або в регіонах подалі від зони бойових дій, а дехто продовжує перебувати на тимчасово окупованих територіях. Українська система вищої освіти стикнулася з питанням переміщення закладів освіти на підконтрольну територію. Все це змусило адаптувати освітній процес до нових умов.

Слід констатувати, що повномасштабне вторгнення росії в Україну завдало ще більшого удару українській системі вищої освіти порівняно з роками дії карантинних обмежень. Руйнування інфраструктури ЗВО, проблема людського капіталу, а також відновлення освітнього процесу в умовах воєнного стану стали справжніми викликами. Згадана вище часткова адаптація

українських ЗВО до освітнього процесу в умовах карантинних обмежень надала корисного досвіду для відновлення навчання. Саме навички, набуті під час пандемії, навіть за умови руйнування інфраструктури закладів, допомогли продовжити їхню діяльність в умовах війни. За оцінками експертів, сума збитків, завданих російськими військами інфраструктурі нашої країни, становить майже 136 млрд доларів США, з яких 8,2 млрд, або 6%, — це збитки, завдані українській освітній інфраструктурі.

Станом на 300-ий день повномасштабної війни в Україні загалом зруйновано 361 заклад освіти і ще 2 556 пошкоджено. За даними ресурсу «Освіта під загрозою» можна зробити висновок, що найбільше зруйновано закладів вищої та фахової передвищої освіти у Запорізькій та Донецькій областях, а пошкоджено – у Харківській області [3].

Важливо зазначити, що знищення та пошкодження освітньої інфраструктури відбувається системно незалежно від зони активних бойових дій. Так, на початку вторгнення (у березні 2022 року), намагаючись захопити українські міста, росіяни ракетними ударами зруйнували ряд будівель ЗВО: факультету економіки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Національного університету імені В. О. Сухомлинського, Національного університету кораблебудування в Миколаєві, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, будівлі Міністерства освіти і науки України та ін. [3]. Отже, війною зруйновано як будівлі ЗВО так і техніку, методичні матеріали, бібліотеки тощо. На території, що контролюються українською владою, переміщено ЗВО Донецької, Луганської, Херсонської, частини Запорізької областей. Переміщеним ЗВО бракує комп'ютерної, офісної й мережевої техніки, обладнання за певними напрямками досліджень для повноцінного відновлення освітнього-наукового процесу. Є втрати кадрового потенціалу й здобувачів. Крім цього в умовах воєнного стану ЗВО змушені оптимізувати витрати на оплату праці науково-педагогічним працівникам, зокрема, зменшується обсяг різного роду доплат. Викладачам надаються вимушені неоплачувані відпустки. Відбувається суттєвий

перерозподіл годин навчальних планів між аудиторними заняттями та самостійною роботою на користь останньої, за яку викладачеві не потрібно платити кошти [2].

Війна також призвела до масштабних переміщень населення, що, без сумніву, вплинуло на українську систему вищої освіти, зокрема надання освітніх послуг. За даними дослідження, 665 тисяч студентів та учнів шкіл (16% від загальної кількості) та 25 тисяч освітян (6% від загальної кількості) покинули територію України. Війна прямо вплинула на три категорії представників системи вищої освіти: на студентів, викладачів та персонал ЗВО [3].

Виїхати з окупованих територій були змушені й навчальні заклади. Загалом були переміщені 43 ЗВО з 6,9 тис. викладачів і 53,6 тис. студентів та 82 заклади фахової передвищої освіти, де працюють 4 тисячі викладачів та навчаються 35 тис. студентів. У цьому переліку є й «двічі переміщені» університети, які 2014-го вже виїжджали з окупованих росією територій.

Підсумовуючи вищесказане, можна констатувати, що не зважаючи на руйнування інфраструктури, втрати студентів та персоналу, проблеми в організації освітнього процесу тощо, українські ЗВО продовжують функціонувати і надавати освітні послуги, а Україна найближчим часом буде змушена зосередитись на подоланні викликів воєнних руйнувань, переосмисленні та виробленні нового бачення системи освіти загалом та вищої зокрема.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту. Закон України від 01.07. 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>.
2. Прудченко І., Шкатула О., Базелюк Ю. Вплив російсько-української війни на систему вищої освіти в Україні. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/53_2022/part_2/40.pdf .

3. Вища освіта в Україні: зміни через війну. Аналітичний звіт. URL: <https://osvita.ua/doc/files/news/886/88694/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>.

Шушкова Ю.В., д.е.н., доц.

професор кафедри фінансового менеджменту

Дубик В. Я., к.е.н., доц.

доцент кафедри фінансового менеджменту

Львівський національний університет ім. І. Франка

ВПЛИВ ЗВО НА ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Відновлення економіки України у післявоєнний період є одним із ключових завдань становлення її як успішної європейської держави й повноправного члена Європейського Союзу. Важливими принципами відновлення мають бути узгодженість завдань за різними напрямками (державне управління, державна безпека, економічний і соціальний розвиток, охорона здоров'я, культура тощо) та спрямованість на прискорення інтеграції до ЄС. Водночас плани відновлення економіки України повинні базуватися на активізації інноваційної діяльності, впровадженні передових технологій, технологічній модернізації національного господарства, активізації розвитку перспективних галузей, розбудові нових прогресивних галузей з розвитком інформаційних технологій, біотехнологій, технологій у машинобудуванні та ін. Проте прогресивні зміни і зрушення в економіці можливі лише за умови формування та ефективного використання чинника знань.

Як стверджував А. Сміт, економічне зростання не можливе без ефективного використання фактору праці, але невід'ємною передумовою цього є якісна освіта і здатність населення до саморозвитку та навчання. Саме тому перед освітою та наукою сьогодні постають принципово нові завдання. Головне з них полягає в перетворенні наукових і освітніх організацій на активних

учасників інноваційного процесу, дієвих стимуляторів формування інтелектуального капіталу.

Відомо, що формування інтелектуального капіталу базується на освіті (зокрема, вищій освіті, оскільки початкова і середня більшою мірою закладають основи людського капіталу суспільства) і системі наукових досліджень. Водночас вища освіта і наука, програми їхнього функціонування і розвитку мають взаємодіяти з реальною економікою та потребами суспільства, чітко узгоджуватись і підпорядковуватись потребам забезпечення конкурентоспроможності економіки, людей і розвитку суспільства. Досягти такої гармонії і збалансованості можливо в рамках реалізації нових перспективних моделей співпраці освіти та науки з виробництвом.

Говорячи про формування інтелектуального капіталу, слід зазначити, що це процес складний, з великою кількістю внутрішніх і зовнішніх чинників впливу. На різних етапах розвитку людства превалювала низка чинників-стимуляторів і чинників-дестимуляторів. Йдеться і про розвиток системи освіти та підготовки кадрів, і про міграційні тенденції, і про соціально-демографічні та продовольчі кризи тощо. Проте за будь-яких обставин чинником прямого впливу на становлення інтелектуального капіталу завжди залишався інтелектуально-кадровий ресурс, насамперед у сегменті молоді – найкреативнішого прошарку суспільства.

Отож доречно говорити про створення в Україні можливостей для пошуку талановитої молоді, її реалізації та кар'єри в системі науки, технологій та інновацій. Уніфікованими інструментами тут слугують: стимулювання науково-технічної творчості населення, удосконалення системи авторитетності та визнання дослідників, раціоналізаторів і розробників, адресна (у тім числі фінансова, ресурсна та організаційна) підтримка молодих учених і фахівців.

З метою розвитку інтелектуального капіталу варто застосовувати економічну мотивацію, яка, в свою чергу, потребує створення в Україні системи проєктно-грантового фінансування. Держава дійсно має скеровувати фінансові ресурси на розвиток інтелектуального капіталу в обсязі, прийнятному

щодо значень відповідних індикаторів її економічної безпеки. Водночас ці кошти необхідно виділяти не на фінансування діяльності тих чи інших структур, а за грантовим принципом, на конкурсних засадах із обґрунтуванням економічних і соціальних ефектів, достатнім контролем використання коштів і досягнення результатів, закріпленою високою відповідальністю за відсутність змін (реформ) та/чи нецільове використання коштів.

Не меншої значимості набуває реалізація заходів із підвищення рівня престижності безперервної освіти, саморозвитку населення, наукової та науково-технічної діяльності, суспільного визнання інтелектуальної еліти. Такі заходи зміцнюють віру громадян у вищий рівень пріоритетності науки і знань, порівняно з орієнтуванням на швидку комерційну наживу. У подальшому все це розвиває суспільну орієнтацію на підприємництво в реальному секторі економіки, забезпечує стратегічне фокусування навколо конкурентоспроможності національного продукту на основі доданої вартості, інноваційності та технологічності, внеску інтелектуально-кадрової праці і т. ін.

Очевидно, що становлення інтелектуального капіталу не можливе без системи вітчизняної вищої освіти, у рамках якої може як зміцнюватися, так і деформуватися потенціал майбутніх висококваліфікованих наукових кадрів і фахівців.

Вища освіта має стати тим містком, який забезпечуватиме перехід від середньої освіти до здійснення наукових досліджень найвищого рівня. Фактично тут до базових знань необхідно додати спеціалізовані, а також прищепити мотивацію та здібності до здійснення наукової, творчої, дослідницької діяльності, подальшого зростання і реалізації науково-креативного потенціалу найобдарованіших представників студентської молоді.

Окрім безпосереднього впливу на системну ефективність наукових досліджень із подальшим переходом в інноваційно-технологічний розвиток економіки, такий підхід водночас орієнтований на розширення впливу науки на суспільство, підвищення рівня престижності науки і наукових досліджень у суспільстві, виявлення талановитої молоді та забезпечення її можливостями для

побудови кар'єри, у тому числі в руслі індивідуального наукового зростання, інженерної та підприємницької діяльності.

Отож на етапі вищої освіти необхідно не тільки не втратити високих темпів наукового зростання потенційно важливих науково-технічних кадрів, а й розвинути сучасну науково-соціальну інфраструктуру, конкурентоспроможні наукові та інженерні школи.

Досягненню визначених орієнтирів і завдань сприятиме законодавче реформування вітчизняної системи вищої освіти. Власне проблема криється в тому, що у промислово і технологічно розвинених країнах вища освіта відповідальна не тільки за підготовку висококваліфікованих кадрів, а й за базові дослідження і розробки, що надалі переростають в інновації, об'єкти інтелектуальної власності, яких потребує підприємницький сектор та які впроваджуються у бізнесі, зміцнюючи техніко-технологічну безпеку його суб'єктів. Натомість у вітчизняній системі вищої освіти значну увагу приділяють власне підготовці фахівців, а наукові дослідження справді високого рівня здійснюють практично винятково в науково-дослідних інститутах, які, своєю чергою, «відірвані» від системи освіти.

З метою активізації залученості та мотивування здобувачів вищої освіти до наукового розвитку і зростання, слід змінити систему нарахування стипендій, більше зміщати фінансування в руслі дотримання принципу, коли кошти виплачують не за гарні результати навчання, а за успіхи в поєднанні освітньої та наукової компонент, отримання кінцевих (завершених) результатів науково-дослідної та дослідно-конструкторської діяльності.

З метою розвитку вітчизняної системи вищої освіти, важливо впроваджувати в Україні міжнародний досвід, коли на базі університетів створюються майданчики інтеграції представників освіти, науки, інноваційного бізнесу, суб'єктів венчурного фінансування, підприємств реального сектору економіки для координації їхньої спільної діяльності в частині НДДКР, розроблення і комерціалізації інновацій.

З огляду на визначені завдання в рамках розвитку вітчизняної системи наукових досліджень, доцільними вбачаємо такі інструменти:

- вдосконалення системи публічно-приватного (насамперед суспільного) замовлення на результати науково-дослідної діяльності;

- максимальне спрощення умов, а також усунення трансакційних витрат у процесі проходження всіх стадій та етапів – від розроблення інновацій і прогресивних технологій до їхнього комерційного використання, перетворення результатів досліджень на активи бізнесу з їхнім практичним застосуванням;

- інституційні інструменти налагодження співпраці і взаємодії великих підприємств реального сектору економіки та малих і середніх фірм (зокрема, інноваційно активних та інноваційно орієнтованих, науково-дослідних організацій) з метою створення замкнутих циклів планування і впровадження інноваційних технологій, реалізації проєктів технологічної модернізації, кластерів, локальних інтегрованих систем і цілісних галузево-територіальних комплексів економіки, формування нових сегментів ринку споживчих і промислових товарів, продукції, послуг;

- задіяння інструментів державної, а також іншої підтримки вітчизняних експортерів (передусім тих, що спеціалізуються на просуванні вітчизняної продукції з ознаками інноваційності та створюваної із застосуванням сучасних передових технологій) на зовнішніх ринках, передусім потенційних, які розвиваються відповідно до сучасних глобалізаційних тенденцій у частині розвитку науки і техніки, науково-технологічного поступу і прогресу;

- впровадження інструментів інституційно-інноваційного сприяння становленню технологічної культури в суспільстві, позитивного ставлення і сприйняття населенням інноваційних товарів і послуг, популяризації науковців, дослідників і винахідників, позитивного ставлення до ведення наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, розроблення та охорони об'єктів інтелектуальної власності, а також інвестування в ці процеси.

У сучасних умовах значну роль відведено не безсистемній державній підтримці програм і проєктів розвитку науки та техніки, інноваційного бізнесу

в окремих царинах суспільства і сферах господарювання, а комплексній політиці, забезпечити яку вдасться шляхом ретельного планування, організації і якісної реалізації взаємодоповнюваних національних та місцевих програм у науково-технічній сфері.

За загальної низької інноваційної активності в реальному секторі економіки, а також критичного розриву між функціонуванням сфер освіти, науки, науково-дослідних робіт, з одного боку, і представників підприємницького сектору – з другого, дуже важко змінити ситуацію. У країні практично відсутні практики успішних проєктів з інвестування в науку та дослідження, створення і впровадження інновацій, що загалом дестимулює бізнес до будь-якої активності в цьому напрямі. У кращому разі сучасні технології надходять у країну разом з іноземними інвестиціями у створення нових виробництв.

Вкрай важливе значення має формування повноцінної інфраструктури для здійснення наукових досліджень, розробок, ведення інноваційної діяльності, а також інтеграції секторів освіти, науки, інновацій та бізнесу. Доречно у найближчій перспективі створити: майданчики спільного використання високотехнологічного обладнання та устаткування, експериментального виробництва та інжинірингу; майданчики співпраці, узгодження інтересів, спільної підготовки інвестиційно-інноваційних пропозицій та розподілу замовлень на НДДКР, розроблення і доведення до комерційного використання інновацій; елементи доступу представників освіти, науки, недержавних дослідницьких груп до внутрішніх і зовнішніх джерел інформаційних ресурсів та баз даних; об'єкти інфраструктури постачання обладнання та технологій для освітніх і науково-дослідних закладів; представництва, що сприяють участі вітчизняних науковців і дослідників у міжнародних науково-дослідних проєктах; мережеві форми організації наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності включно з дослідницькими, інженерно-виробничими, кластерними та іншими структурами розвитку високотехнологічного підприємництва [1, с. 256].

То ж продумана політика в галузі освіти й підготовка фахівців під нові потреби бізнесу – основа успішного розвитку країни, а співпраця державних органів, бізнесу та освітніх і наукових установ – запорука стрімкої відбудови економіки нашої держави після війни.

Список використаних джерел:

1. Шушкова Ю. В. Технологічна модернізація економіки України: теорія, методологія, практика : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 430 с.

Ярема Я.Р., д.е.н., доц.

професор кафедри обліку, аналізу і контролю

Львівський національний університет ім. І. Франка

ВИЩА ОСВІТА В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 р. ворожій атаці піддався соціально-економічний устрій України, значних руйнувань та пошкоджень завдано інфраструктурним об'єктам, будівлям суспільно-соціального призначення, серед яких досить багато закладів освіти.

Система освіти України опинилася в нових реаліях функціонування, а перед освітніми менеджерами постали такі питання, які до сьогодні ніхто не вирішував.

Заклади освіти стали штабами допомоги населенню й військовим. Учасники освітнього процесу та науковці працювали як волонтери, збирали й передавали кошти ЗСУ, записували відеозвернення до міжнародних ЗМІ, у яких розповідали про реалії російської агресії. Студенти масово долучилися до розроблення сайтів, створення телеграм-каналів з інформування населення

щодо перебігу військових дій та інших важливих питань. Студенти технічних ЗВО організувалися з метою кіберпідтримки країни. Зародився освітній фронт [4].

Під час війни постали нові чинники впливу на освітній процес, зокрема повітряні тривоги, необхідність переховуватися в укриттях; втрата деякими закладами освіти своєї матеріально-технічної бази; особливий психологічний стан людини під час війни (бойові дії, зниклі безвісти, поранені, загиблі тощо); евакуація частини студентів і викладачів, мобілізація стейкхолдерів, активне волонтерство викладачів і студентів та ін. Зрозуміло: для того, щоб не погіршувати якість освіти, потрібно мінімізувати вплив цих чинників на освітній процес [2, с. 7].

Слід відмітити, що воєнний стан суттєво впливає на рівень забезпечення стабільності та безперервності навчального процесу залежно від місця територіального перебування суб'єктів освітнього процесу вищої освіти, зокрема, він справляє вплив як на саму організацію освітнього процесу у вищих навчальних закладах, так і відобразиться на вступній кампанії вищих навчальних закладів.

Виклики, які постали перед освітнім процесом та продовженням наукової діяльності стосуються як викладачів, так і студентів. Інформаційні технології можуть використовуватись для підтримання освітнього процесу та наукової діяльності. Кожен має змогу допомогти державі та наблизити перемогу на своєму «фронті», роблячи свою роботу добре. Задача викладача в тому, щоб добре викладати свій предмет та готувати хороших спеціалістів, індивідуалізовано підходити до перевірки знань, враховувати умови кожного студента. Тобто реалізовувати концепт студентоорієнтованої освіти. Разом з тим, для попередження зловживань та забезпечення високого рівня якості освіти та науки видається необхідним додержувати баланс в цьому контексті [3, с. 435].

Задача науковця та вченого аналізувати ситуацію, яка склалася з точки зору науки, з точки зору права, пропонувати шляхи вирішення цієї ситуації,

висвітлювати ці проблеми світу, активно приймати участь у наукових заходах. Деякі з цих викликів лише загострилися у зв'язку з війною, але існували раніше. Зокрема питання наукової діяльності потребує системного вирішення.

Важливість освітнього процесу попри військовий час є очевидною. Молоде покоління здобувачів освіти є майбутніми фундаторами творення та розвитку нашої держави, тому продовження навчання та відповідне формування цілісності особистостей є необхідним.

Важливим завданням освіти постає об'єднання зусиль держави, закладів освіти, громадськості з метою забезпечення необхідних умов для розвитку, освіти, повноцінної соціалізації здобувачів освіти і створення безпечного освітнього середовища.

На державному рівні цей процес забезпечується своєчасним та миттєвим законотворчим реагуванням на освітні виклики, що постають в умовах воєнного стану. Зокрема, набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [1].

У цей непростий час заклади освіти мають стати осередками, які дають здобувачам освіти змогу отримувати не лише знання та практичні вміння, ай психолого-педагогічну підтримку, відчуття приналежності до спільноти. Тому доцільно використовувати всі наявні форми й методи взаємодії між учасниками освітнього процесу відповідно до конкретної ситуації; володіти навичками організації та проведення онлайн-заходів; налагоджувати комунікацію з учасниками освітнього процесу в телефонному режимі, через листування електронною поштою тощо.

Водночас варто звернути увагу на те, що особливої актуальності набули питання національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Пріоритетними стають проблеми формування національно свідомої особистості, збереження української ідентичності, виховання громадянина — патріота України.

В умовах воєнного стану необхідно впроваджувати в освітній процес інноваційні технології, цифровізацію освіти; виховувати патріотів і гідних

громадян нашої держави; створювати для здобувачів освіти безпечний соціально-освітній простір з урахуванням необхідної психосоціальної допомоги; адаптовувати освітній процес в умовах війни та сприяти тим заходам, які будуть спрямовані на відродження освіти у повоєнний період, і підготовці кваліфікованих кадрів для відбудови та євроінтеграції України.

Українська система вищої освіти, хоч і зазнала суттєвих збитків через збройне вторгнення, проте встояла. Органам влади частково вдалося виробити ефективні рішення для стабілізації системи вищої освіти в цих складних умовах. Велике значення в цьому процесі мали згуртованість української освітянської спільноти, мотивація продовжувати навчати і навчатися, достатньо ефективна внутрішня політика українських закладів вищої освіти. Неоціненна заслуга і міжнародної спільноти в наданні допомоги освітянам з України.

Влада та освітянська спільнота мають зосередитися на подоланні руйнувань, виробленні нового бачення системи, створенні умов для трансформації освітньої мережі, підвищенні якості та підтримці інноваційного середовища.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану : Закон України від 15.03.2022 р. № 2126-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text> (дата звернення: 19.04.2023).

2. Савицький М. В. Вища освіта в умовах війни: напрацьовуємо спільні рішення. Освіта в умовах війни: реалії, виклики та шляхи подолання: матеріали II Форуму академічної спільноти (20–24 червня 2022 року, м. Дніпро; Державний вищий навчальний заклад «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури») / Упоряд. М. В. Савицький, І. П. Мамчич. Дніпро: ДВНЗ «ПДАБА», 2022. 152 с.

3. Тимофєєва Л. Ю. Особливості освітнього процесу та наукової діяльності в умовах воєнного стану. Освітній процес в умовах воєнного стану в

Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 504 с.

4. Хронологія подій у сфері освіти та науки в умовах воєнного стану / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/hronologiya-podij-u-sferi-osviti-ta-nauki-v-umovah-voyennogo-stanu> (дата звернення: 19.04.2023).